

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет української й іноземної філології та журналістики
Кафедра англійської філології та прикладної лінгвістики

Прийоми комічного та їх відтворення у перекладах роману Чака
Палагнюка «Задуха»

Кваліфікаційна робота (проєкт)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувачка 09-202 М групи

Спеціальності: 035.041 Філологія

(германські мови та літератури

(переклад включно), перша – англійська)

Освітньо-професійної програми:

Філологія (германські мови та літератури

(переклад включно), перша – англійська)

Радішевська Надія Василівна

Керівник: к. філол.н., доцент

Свиридов Олександр Федорович

Рецензентка: к. педагог.н., доцентка

Мунтян Світлана Віталіївна

Херсон – 2020

ЗМІСТ

Вступ	3
РОЗДІЛ 1. Творча лабораторія Чака Палагнюка	6
1.1 Творчий метод Чака Паланюка.....	6
1.2 Комічне як філософська категорія.....	17
1.3 Роман «Задуха» –яскравий зразок творчості Чака Палагнюка.	21
1.4 Особливості комічного в романі «Задуха».....	28
РОЗДІЛ 2. Компаративний аналіз комічного в романі «Задуха»	33
2.1 Специфічні засоби створення комічного.....	33
2.2 Антитеза і парадокс.....	34
2.3 Алюзія і пародія.....	38
2.4 Змішування стилів.....	46
2.5 Кліше, лексичні повтори, логічні ланцюжки, синонімічні ряди	49
2.6 Особливості мови персонажів.....	53
2.7 Чорний гумор.....	60
2.8 Проблеми інтерпретації комічного при перекладі.....	65
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72

ВСТУП

В сучасному світі мистецька та суспільна роль сатири є як ніколи вагомою. Тому багато яскравих та талановитих письменників зображають дійсність саме шляхом комічного, навмисне привертаючи увагу читачів до тих проблем сучасності, які на їх думку є найбільш болючими, бо саме через сміх, пародію, сатиру найлегше впливати на читача.

В останні десятиріччя сатира набуває рис, які раніше не були їй властиві. Вже важко виділити чисто сатиричні твори, бо вони найчастіше ховаються під більш популярними обкладинками масової або контркультурної прози, з усією їх жанровою то стильовою різноманітністю. В той же час сатира стає більш жорсткою, агресивною та зухвалою. Саме такими рисами характеризуються твори одного з найбільш видатних письменників сучасної західної контркультури Чака Палагнюка.

Актуальність цього дослідження зумовлена тим, що зроблено аналіз стилю американського письменника українського походження Чака Палагнюка (Chuck Palahniuk). На Україні творчість письменника відома за численними російськими перекладами, двома українськими та за екранізацією найвідомішого роману письменника «Бійцівський Клуб» («Fight club»). Зважаючи на те, що письменник є одним з найбільш визначних сатириків сучасної Америки, вивчення його творчого методу, та майстерності як сатирика є своєчасним та актуальним.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Кваліфікаційну роботу виконано в межах наукової теми кафедри англійської філології та прикладної лінгвістики «Вплив лінгвальних та екстралінгвальних чинників на формування фахівця з іноземних мов у

сучасному мультикультурному просторі» (№ держреєстрації 0117U003763),.

Основною метою є дослідження прийомів створення комічного, та визначення і аналіз найбільш часто використовуваних прийомів у творчості Чака Палагнюка. З основної мети випливають такі завдання:

1) дати якнайбільш повний аналіз художнього методу автора, через дослідження тексту його романів;

2) визначити своєрідність комічного та дати йому оцінку;

3) виявити та дослідити основні особливості мови письменника, визначити, що робить її неповторною, і як, за допомогою мовних засобів, утворюється комічний ефект;

4) допомогти читачеві та можливому перекладачеві у правильному сприйнятті та адекватній інтерпретації особливостей комічного Чака Палагнюка.

Об'єктом дослідження є роман Чака Палагнюка «Задуха» («Choke»), що є четвертим з виданих романів письменника. Саме цей роман одночасно є і найбільш довершеним з доробку Палагнюка, і в той же час має всі найхарактерніші риси творчого методу письменника, саме тому він був обраний предметом нашого дослідження. У декількох випадках для порівняння були використані й інші твори письменника.

Предметом дослідження є засоби комічного, використані письменником у романі «Задуха».

Мета і завдання роботи зумовлюють вибір **основних методів дослідження**: спостереження над мовним матеріалом, порівняльно-типологічний, контекстуальний та компаративний методи. Також використані елементи стилістичного аналізу, прийоми систематизації та конструктивного аналізу. Був використаний інтегральний метод аналізу

мовних засобів створення комічного із врахуванням їх структури та функції у тексті.

Спрямованість дослідження, з одного боку, на вивчення прийомів комічного, а з іншого, на всю систему різнорівневих мовних засобів, що мають у «згуртованому вигляді» можливість реалізувати у певному мовному оточенні іронічну тональність, формує особливий метод дослідження. Цей метод допомагає зробити стилістичний аналіз тексту на багатьох рівнях, починаючи з сюжетного, і завершуючи семантичним. Такий підхід дозволяє поєднати літературознавчий аналіз з аналізом лінгвістичним, і проаналізувати досліджуваний твір як єдине ціле.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що в роботі вперше детально систематизовано опис прийомів комічного в жанрі контркультурної прози, проаналізовано прийоми створення комічного на рівні сюжету, ситуації, тексту, персонажу та на мовному рівні. Крім того, було досліджено специфіку національного гумору та відтворення у ньому соціальних проблем у цілому, що дозволяє використати як теоретичні так і практичні здобутків дослідження у курсах загального мовознавства, стилістики та під час семінарських занять з перекладознавства для подальшого вивчення творчості письменника.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її результати можуть бути використані під час викладання курсів загального мовознавства, стилістики, лексикології та теорії і практики перекладу.

Результати дослідження пройшли **апробацію** на Міжнародній студентській науковій конференції у Вінниці 06 листопада 2020 року організатором якої є Молодіжна наукова ліга.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, загальних висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТВОРЧА ЛАБОРАТОРІЯ ЧАКА ПАЛАГНЮКА

У першому розділі буде зроблено докладний аналіз художніх та змістових особливостей романів Чака Палагнюка, окреслено основні фактори, що впливали на формування художньої майстерності, історичні та соціальні умови, становлення як сатирика.

1.1 Творчий метод Чака Палагнюка

Не багатьом молодим письменникам вдається вже своєю дебютною роботою не тільки привернути до себе увагу читачів, критиків та громадськості, а фактично возвести себе у статус культової особистості. У більшості випадків скандальна слава є випадковою та тимчасовою, і лише насправді видатні письменники можуть підтвердити свій статус. Чак Палагнюк довів, що успіх його «Бійцівського Клубу» не був лише реакцією читачів на скандали, пов'язані з цією роботою, а є цілком закономірним визнанням насправді талановитого та яскравого письменника. На даний момент Палагнюк видав вже шість романів, декілька журналістських розслідувань і статей, серію оповідань, кіносценарій, до друку готується новий роман під робочою назвою «Haunted». Але ні творчість Палагнюка, ні його внесок в сучасну культуру не можна розглядати поза контекстом того літературного ґрунту, на якому саме і формувався світогляд і творчий метод письменника. Отже, не зважаючи на те, що більшість критиків і дослідників сходяться на думці, що Палагнюк є письменником сатириком, формально, його відносять до так званої **контркультурної**

прози, яка сформувалася у 90-х роках двадцятого століття під впливом літератури «покоління бітників» 60-70 років. Найбільш відомі представники «Beat Generation»: Джек Керуак, Хантер С. Томпсон та Вільям Берроуз, фактично змінили обличчя сучасної західної літератури, вони показали суспільство Америки та Англії з самого низу, жорстко, комічно, глибоко. Фактично ці три письменники зруйнували поняття цензури в західній літературі, їх герої розмовляли справжньою мовою справжніх людей, з використанням жаргонізмів, ненормативної та табуованої лексики, але зважаючи на творчу майстерність письменників, цензори не наслідки вирізати з тексту жоден епізод чи слово. Кожен з цих письменників мав самобутній стиль, свої теми, свою мову, Керуак писав про людей що подорожували по Америці як бомжі («Простір червоних доріг»), Хантер Томпсон описував власний досвід наркотичних подорожей та конфліктів з владою у серці Америки («Страх і Ненависть у Лас-Вегасі»), а Берроуз яскраво та натуралістично зображав будні англійських наркоманів («Джанкі»). Всіх трьох таких різних авторів об'єднувало неприйняття цінностей сучасного суспільства, що нівелювали особистість та робили людей рабами стереотипів та власних комплексів. Ворогами кожної людини ці автори бачили будь-які інститути влади [6, с.79]. Внесок бітників у сучасну літературу та маскультуру насправді важко переоцінити, саме з цієї течії розвилася у подальшому контркультурна проза як така. Найбільшого розквіту цей напрям постмодерну набуває у дев'яності роки, що здебільшого пов'язано з політичною ситуацією в світі, як у шістдесяті рух Хіпі, та його літературний голос – бітники, виникли, як реакція на війну у В'єтнамі, так і загострення ситуації на близькому сході та в Іраку наприкінці ХХ століття, обурило більшість свідомого населення країн заходу [25]. Контркультурну прозу дев'яностих років представляють

насамперед такі автори як Ірвін Велш та Стюарт Хоум у Англії, Джеймс Морроу, Брет Істон Елліс та Чак Палагнюк у США. Велш, у своїй агресивній та жорсткій манері, наслідує Берроуза, зображуючи життя наркоманів, сповнене ненависті, відчаю, насильства та гротескного ірреального гумору («Trainspotting» - «На голці»). Стюарт Хоум описує організації неонацистів, сатанистів та релігійних фанатиків у гіпертрофованій антиутопічній версії Англії («Blow Job» - «Мінет»). Джеймс Морроу воює з догматами та безглуздістю сучасної католицької церкви («The Only Begotten Daughter» «Єдинорідна дочка»). Брет Істон Елліс показав життя американських яппі очима серійного вбивці («American Psycho» - «Американський психопат»). Ідеологом сучасної контркультурної літератури є американський письменник Дуглас Коупленд, автор легендарного роману «Generation X», творець терміну «покоління-ікс» [26]. Покоління ікс – це інтелектуали нонконформісти 90-х років, люди які не приймають корпоративний світ з усіма його вадами, але не борються з ним, а лише втікають від дійсності в свій уявний світ. Такий не агресивний протест домінував в літературі США до 1999 року, коли був виданий і одразу екранізований легендарний «Бійцівський Клуб» Чака Палагнюка. По суті, при більш уважному аналізі, стає зрозуміло, що Бійцівський Клуб є своєрідною пародією на роман Коупленда, про це свідчить збіг деяких імен (брата головного героя у «Поколінні ікс» звать Тайлером, як і Тайлера Дердена, головного героя Бійцівського клубу), різниця в дії творів на десять років (саме стільки складає різниця в віці між двома Тайлерами), та деякі думки Коупленда розвинені Палагнюком. Складається враження, що за ті десять років, що пройшли з виходу роману Коупленда, його покоління ікс вже втомилося мовчки спостерігати і не погоджуватися, та починає діяти. А діяти воно починає агресивно, жорстоко та абсолютно безумно,

саме так поводить ся головний герой роману Палагнюка та його альтерого Тайлер Дерден. Історія виходу роману Бійцівський клуб є насправді чи не менш цікавою, ніж сам роман, ця історія пов'язана з безліччю міфів та легенд, але правдою є те, що якби обставини склалися інакше, ми можливо і не побачили б цю книгу. Після першого прочитання редактори відмовилися друкувати твір, якщо Палагнюк не змінить рецепти вибухівки описані в книзі на вигадані, така ж сама проблема постане пізніше перед сценаристами фільму. Після внесення відповідних змін, роман був надрукований, але популярністю не користувався, тільки новина, що легендарний голлівудський режисер Девід Фінчер почав роботу над екранізацією нікому невідомого твору, привернула увагу до книги. Але насправді легендарною книга Палагнюка стане після терактів 11 вересня 2001 року, які фактично були передбачені у романі і фільмі. Після того як минули скандали, пов'язані з книгою, з її надмірною жорстокістю, пропагандою вандалізму, хуліганства та тероризму (ці звинувачення насправді є лише вигадками журналістів які не читали роман), після того як були надруковані інші п'ять романів, дослідники зацікавилися насамперед унікальним неповторним стилем письменника, його фірмовим чорним гумором та незвичною мовою його персонажів.

Критики зазначають, що творчість Чака Палагнюка є типовим зразком сучасного американського роману. Для нього характерні всі риси, що притаманні сучасній американській літературі, але водночас романи Палагнюка не можна віднести ні до масової літератури, ні до інтелектуального мейнстріму. Творчість Чака Палагнюка займає досить периферійне, але значне місце у літературному процесі Америки. З одного боку романи автора відносять до так званої контркультурної прози, що є елементом постмодернізму, поширеного у сучасній

літературі. Більшість дослідників сходяться на думці, що Чак Палагнюк є перш за все сатириком, тому і його романи мають риси цього жанру. З іншого боку, існує думка, що контркультурна проза як така, вже містить в собі елементи сатири, і насправді, всі найвідоміші контркультурні твори, такі як «Американський Психопат» Брета Істона Елліса, «Generation X» Дугласа Коупленда, «Trainspotting» Ірвіна Уелша, мають елементи сатири. Але слід зазначити, що творчість Чака Палагнюка є досить своєрідним явищем, що відрізняється від контркультури своєю наближеністю до масової літератури. Романи Палагнюка це сюжетні твори, де саме фабула відіграє важливу роль, що не характерно для контркультури. Більшість контркультурних творів або взагалі не мають сюжету, або сюжет в них слугує для формального поєднання окремих епізодів, і не виконує більш ніякої ролі, для контркультурних романів найбільш притаманна форма роману-хроніки. Але в той же час Палагнюк відрізняється від безлічі популярних мас-культурних письменників оригінальністю побудови фабули, гострим чорним гумором, тонким психологізмом та глибиною соціального аналізу. **Таким чином можна зробити висновок, що творчість Чака Палагнюка** є виключенням з усіх правил та канонів літературного процесу сучасної Америки, становить окреме літературне та культурне явище, і саме цим заслуговує на особливу увагу. Слід зазначити, що культурологічна вага творчості письменника насправді є значною, і, як зауважують багато дослідників, в деяких випадках затьмарює літературні якості його творів. Саме тому «Бійцівський клуб» більше відомий саме як кінофільм, та як соціальне явище, що набуло поширення не лише у США, а й в інших країнах. І насправді бійцівський клуб, як популярне об'єднання маргінальної молоді, існує майже в усіх крупних містах світу, але більшість з активних учасників цієї організації не мають жодної уяви

про витоки цього культу, та про його літературного та ідеологічного творця.

Формально творчість Палагнюка можна поділити на **два періоди**:

Період бійцівського клубу, або **ранній** включає три перші романи, він найбільш жорсткий та антисоціальний, композиція перших творів дуже схожа, вони починаються ніби з розв'язки, з самого кінця, з страшних та грандіозних подій (у «Бійцівському клубі» це підрихмарочосів, у «Невидимих монстрах» стрілянина та пожежа на весіллі, у «Вцілілому» викрадення та падіння літака). Після такого вступу, автор розповідає про те, які саме події та обставини призвели до такого трагічного фіналу, і закінчує книгу ніби завершуючи перший розділ. У перших трьох романах насправді дуже багато насильства та жорстокості, але в них вже формуються персонажі, які будуть так чи інакше присутні в усіх подальших роботах письменника, формується і вдосконалюється з кожною книгою стиль автора.

Другий період пов'язаний з відходом від агресивного протесту, яким були сповнені перші три книги, до більш глибокого сприйняття дійсності. До усвідомлення наслідків агресивної боротьби з суспільством, і в результаті до певного розчарування, насправді всі інші роботи Палагнюка є більш трагічними і сумними, але в той же час і більш комічними. Палагнюк відходить від вже усталеної форми оповіді, до більш прямого викладу подій, але в той же час події сучасності в нього постійно межують з флеш беками з минулого, герої стають старшими, більше уваги приділяється філософським роздумам, які зі спонтанних коротких ремарок перших трьох книг, перетворюються на більш розлогі роздуми. У романі «Щоденник» автор взагалі відмовляється від свого фірмового лаконічного стилю оповіді, на користь більш розлогих та вишуканих описів. Критики відзначають явний

прогрес письменника, його індивідуальну авторську еволюцію, та, як результат, розширення цільової аудиторії, якщо перші три романи були розраховані на молодь, то романи «Колискова» та «Задуха» вже зацікавлять і більш досвідченого читача.

Чак Палагнюк відомий перш за все як письменник сюжетник. Він вдало маніпулює різноманітними жанровими та сюжетними кліше масової культури. Але романи Палагнюка не є чистими жанровими творами, як наприклад трилери Стівена Кінга, написані під псевдонімом Річард Бахман [42, р.12], вони є насамперед пародіями на цей жанр, або вдалими підробками під всі його кліше. Але так чи інакше сюжет відіграє в Палагнюка провідну роль, що в перших трьох книгах явно шкодить формі творів, вона не є рівномірною, цілісність оповіді порушується, ритм то прискорюється то спадає. Кульмінацією кожного з романів є шокуjące відкриття, яке повністю змінює сенс всіх описаних подій (в «Бійцівському клубі» ми дізнаємось про те, що кращий друг головного героя Тайлер Дерден є насправді його роздвоєнням особистості, тобто ним самим, у «Невидимих монстрах» ми дізнаємося, що подруга головної героїні Бренді Александр є її братом близнюком який змінив стать. Сюжети можуть здатись надуманими, банальними та неможливими, але в абсурдному гіпертрофованому світі романів Палагнюка саме такі перебільшення та абсурд є нормою і одним з основних методів створення комічного. Особливо важливу роль в кожному з романів відіграють художні деталі, які формують цілісну сюжетну та ідейну картину, тому читати кожен роман треба уважно, але не сприймаючи занадто серйозно, бо по суті, головне завдання кожної з цих книг насмішити, примусити сміятися над самими собою та над оточуючим світом, хоча й сміх цей не завжди добрий, а місцями доволі жорстокий.

Персонажі. В кожного письменника є свої фірмові персонажі, образи, з якими саме ототожнюється письменник. Як в Конан Дойля є Шерлок Холмс, у Бальзака є Гобсек, у Гете є Фауст, так у Чака Палагнюка є Тайлер Дерден і Марла Сінгер. Персонажі, які так чи інакше присутні в кожному романі автора. Тайлер Дерден який вже вважається героєм сучасності, це бунтівник, жорстокий, розумний, веселий та непримиренний. В ранніх романах Палагнюка Тайлер не був цілісним образом. В «Бійцівському клубі» він постає як альтерего, уявний друг, а саме, та людина, якою завжди хотів бути головний персонаж але не міг, бо був заслабкий, у «Невидимих монстрах» він змінює стать і ім'я, стає Бренді Александр, але сутність персонажу не змінюється. У «Вцілілому» це брат головного персонажа Адам Бренсон, цікаво, що риси Тайлера рівномірно поділені між братами Тендером і Адамом, в цьому дует братів нагадує двійку Тайлер - Оповідач, з Бійцівського клубу. У романі «Колискова», Тайлер відступає на другий план, він стає другорядним персонажем Устрицею, але в цьому разі він вже не має позитивних рис, а відіграє роль негативного персонажу. У «Задусі» Тайлер стає матір'ю головного героя Ідою Манчіні, вперше Палагнюк замислюється над тим, чи можна оправдати безглуздий «протест заради протесту», Тайлер у «Задусі» - це божевільна стара жінка, яка страждає через те, що не лише прожила марно своє життя, займаючись демонстраціями своєї незгоди з суспільством, а й зробила сина заручником власного способу життя. Не зважаючи на постійні зміни статі, віку та ролі у сюжеті, Тайлер залишається самим собою, уся його діяльність спрямована на самознищення, з метою очищення від всіх вад, нав'язаних людині з дитинства суспільством, основний лозунг Тайлера – тільки втративши все, ти отримуєш справжню можливість стати собою. Саморуйнування, побутовий тероризм, шахрайство, зневага

до будь якої влади та анархізм проходять в романах Палагнюка всі стадії, від розквіту до зневіри і відчаю, так само розвивається і Тайлер Дерден. Головною героїнею усіх романів Палагнюка є Марла Сінгер, хоча вона, як і Тайлер Дерден, постійно змінює імена, цілісність персонажу залишається незмінною. Марла Сінгер у «Бійцівському клубі», Фертіліті Холліс у «Вцілілому», Мона у «Колисковій», Пейдж Маршал у «Задусі». Яскрава, своєрідна зовнішність, психічна ненормальність, зовнішня агресивність, глибокий розум та повний суспільний нігілізм – ось портрет сучасної жінки-за-Палагнюком. В кожному романі Жінці відведена особлива роль, але завжди сюжетобрауюча.

Цікавим у характеристиці персонажів є їх називання. У деяких випадках Палагнюк надає героям «розмовляючи імена» особливо це помітно у романі «Вцілілий». Так у імені Фертіліті Холліс (Fertility Hollis) є явний зашифрований зміст: Холліс асоціюється зі святістю (holy), Фертіліті явно натякає на хрупкість та тендітність (fertile). Ім'я героя роману «Вцілілий» Тендер (Tender) Бренсон, взагалі несе дуже різноманітне смислове навантаження, це і «тендітний», «ніжний», семантичний ряд можна подовжити, англійське «tender» між іншого означає людина яка обслуговує когось, також молода людина («children of tender years»); також платіжний засіб [33, с.14]. Кожне з цих значень так чи інакше відображає сутність персонажу. Ще один цікавий прийом Палагнюка пов'язаний з іменами персонажів спостерігається у романі «Невидимі монстри», де герої постійно змінюють імена, і в «Бійцівському клубі» де в головного героя взагалі немає імені, він виступає як Автор чи Оповідач (Narrator) від імені якого ведеться оповідь. В цьому випадку визначити причини такого прийому важко, з одного боку це підкреслює нівелювання особистості персонажу, з іншого боку це узагальнення, бо на місці цього персонажу може опинитися

кожен, у той самий час, цей майстерний прийом допомагає ніби відсторонитися від самих подій, імітувати неупередженість. Кожен з цих варіантів цілком виправданий, залежно від поставленої автором мети.

Особливу роль в кожному з романів відіграють другорядні образи. Окрім фірмових персонажів в Палагнюка ми спостерігаємо цілу колекцію другорядних образів, кожен з яких не просто людина, а уособлення проблеми, соціальний діагноз. У «Бійцівському клубі» найбільш яскравий образ Роберт Полсон – у минулому чемпіон з бодіблдингу, який через гормональну терапію став нагадувати жінку. У «Вцілілому» запам'ятовуються два безіменні персонажі: психіатр, яка вигадує для головного героя різноманітні відхилення, і зухвалий фінансовий ділок – агент головного персонажа, добре обізнаний в різноманітних фінансових аферах. В романі «Задуха» найбільш яскравим другорядним образом є Денні, друг головного героя Віктора Манчіні. Кожен з цих образів відіграє особливо важливу роль у сюжеті.

Особливості композиції.

Виклад подій у романах Палагнюка не є однорідним, події викладені зовсім не в тому порядку, як вони сталися. Текст перенасичений флеш беками (тобто епізодичними згадуваннями подій з минулого, оформленими як відступи від основного сюжету), ліричними та філософськими відступами. В кожному окремому випадку порушення цілісності сюжету є виправданим, бо таким чином досягається збереження інтриги до самої розв'язки, бо відповіді на всі запитання нерідко криються у самому початку.

Особливості мови письменника.

Стиль Палагнюка є унікальним і абсолютно неповторним. Романи його написані сухою мовою майже позбавленою будь яких емоцій. Йому притаманні використання коротких, простих речень у теперішньому часі

від першої особи. Постійно використовуються медичні та наукові терміни, які створюють атмосферу енциклопедизму, яка вже є фірмовою для Палагнюка. Особливу увагу слід приділити оформленню мови персонажів. У діалогах репліки героя, від імені якого ведеться оповідь ніяк не виділяються, мова інших героїв часто змішується з самим викладом подій. На лексичному рівні мова Палагнюка відрізняється від мови інших письменників контркультурної прози тим, що Палагнюк майже не використовує ненормативної лексики, його агресивний провокативний стиль досягається за допомогою яскравого бруталного натуралізму. Мова автора точна і проста, майже відсутні будь які вираження емоцій, тому рідкі вирази почуттів персонажів несуть на собі дуже сильне ідейне навантаження. Основним засобом вираження власних філософських думок автора є короткі філософські сентенції, які містять основні ідеї та думки самого автора, вони оформлюються різними способами, як лозунги таємної організації у «Бійцівському клубі», підписи на листівках у «Невидимих Монстрах», думки головних персонажів у інших романах. Палагнюк дуже часто звертається до медичної науки, до історії, до психології та інших наук, також часто використовує міфи і міські легенди. Але основною особливістю прози Палагнюка є його унікальний гумор та майстерне створення атмосфери комічного, саме його і слід ретельно дослідити, щоб зрозуміти, яким чином Чак Палагнюк став одним із найвизначніших сатириків сучасності.

1.2 Комічне як філософська категорія

Комічне як категорія філософії та літературознавства завжди була об'єктом різноманітних ґрунтовних досліджень. Комізм в усіх своїх проявах існував завжди, з самого зародження літератури як мистецтва. На сучасному етапі розвитку наукової думки засоби створення комічного також являють собою дуже цікаву галузь вивчення, а зважаючи на розвиток літературознавчої та філософської думки можуть бути вивчені під зовсім іншим кутом зору.

У мистецтві сила сміху часто використовується як засіб боротьби з негативним. Творець комічного не тільки висвітлює його так, щоб посміятися з нього, надаючи сміхові викривальної гостроти чи відтінку доброзичливості.

Вміння вихопити із життя суспільства явища, гідні сатири, примусити людей подивитись на себе з боку – це незаперечне достоїнство комічних творів Чака Палагнюка.

Комічне – категорія естетики, що характеризує той аспект естетичного освоєння світу, який супроводжується сміхом без співчуття, страху чи пригнічення. У комічній ситуації людина інтуїтивно осягає невідповідність між неповноцінним, недосконалим змістом явища і його формою, яка претендує на повноцінність і значущість, між високою метою і негідними засобами її досягненнями [5].

Дослідженням комічного та його універсальним характером займалися такі видатні вчені як С. І. Походня [35, с.126], Г.Г. Почепцов [36, с.191], О. Б. Шонь [46], Б. Дземидок [20], В. З. Санников [62], І. Кант [25], Б. Г. Пришва [49], Л. В. Карасєв [26], А. С. Попович [52], О. Ф. Лосєв [53], П. П. Плющ [54], А. П. Московський [55], С. О. Голубков [56], Д. П. Ніколаєв [57], В. М. Вербицька [58], Л. Н. Столович [59], Л. І.

Болдіна [60], Л. В. Біла [61], А. О. Щербина [62], Л. П. Іванова [63], Р. А. Семків [64], В. М. Пивоєв [65], Т. М. Самойленко [66], В. Я. Пропп [67], Л. Є. Махновець [68], М. В. Бороденка [69], П. І. Майдаченко [70], І. А. Бутенко [71], О. В. Долгушева [72], А. В. Дмитрієва [73].

Питання про комічне як естетичної категорії глибоко розробляв Ю.Б. Борєв: «Комическое есть общественно ошутимое, общественно значимое противоречие, несоответствие явления или одной из его сторон высоким эстетическим идеалам» [18, с.86].

Дослідники комічного (Аристотель, Т. Гобі, Г. Гегель, М. Чернишевський, А. Бергсон, Б. Борєв, Б. Мінгін) встановили ряд об'єктивних передумов і суб'єктивних якостей людей, взаємодія яких необхідна для виникнення комічного ставлення. По-перше, комічне стосується тільки гуманітарної сфери суспільних явищ, а неживі предмети можуть лише опосередковано втягуватися в комічне ставлення людини до людей чи суспільних явищ. По-друге, суб'єкт комічного ставлення має відчувати свою перевагу над об'єктом висміювання і бути в цілковитій безпеці (страх за життя, як правило, виключає почуття комізму). По-третє, несподівана невідповідність очікуваного і дійсного в контакті людини з суспільством, між прогнозованим і справжнім розвитком комічної ситуації динамізує почуття і емоційну напругу, підтримує увагу учасників комічної ситуації (багато важать інтрига, перипетії). По-четверте, будь яка недоцільність породжує нову грань комізму. По-п'яте, все мертво шаблонне, механічне, що видає себе за живе, викликає відчуття комічного.

Сутність комічного – у протиріччі [76]. Гумор завжди в певній мірі відображував якості та недоліки, тієї чи іншої епохи. Письменники зверталися до комічного з метою викриття суспільних вад, тому час завжди сильно впливав на якість гумору, його особливості. Кінець

двадцятого століття став досить суперечливою з точки зору моралі епохою, тому і гумор цього періоду несе на собі весь тягар часу. Падіння суспільної моралі, девальвація цінностей, занепад інтелектуальної культури та розвиток масової, не могли не вплинути на якість гумору та сатири. Перо сатириків завжди звернене проти вад суспільства стало гострішим, і вже не просто викриває недоліки суспільства, а бореться з ним його ж методами і прийомами. Але що стається коли моральний рівень суспільства стає настільки низьким, що опуститися до нього рівноцінно повному духовному зубожінню? Гумор часу межі віків, як періоду наростання радикальних настроїв у суспільстві, характеризується аморальністю та обмеженістю, відвертою брутальністю та цинізмом, крайньою жорстокістю та огидністю на межі порнографії. В літературі та мистецтві завжди існував низький гумор, як засіб висміювання найбільш огидних вад, але ніколи такий гумор не ставав еталоном, загально прийнятим зразком комічного. Саме в таких умовах опинилися більшість сучасних письменників, особливо представників контркультурної прози, які дивилися на світ з самих його низів. Жах морального занепаду, який бачили ці творці, не міг залишити їх байдужими. Зображуючи найбільш шокуючі подробиці з сучасного життя, автори контркультурної літератури, письменники постмодерністи винайшли новий художній метод: «постмодерновий стьоб». Це іронічне відношення до дійсності, яке полягає в висміюванні суспільних вад через їх демонстрацію у всіх непроглядних подробицях. Цей метод на перший погляд не містить взагалі ніякого натяку на сміх, але це лише по тій причині, що описані факти є звичними для сучасних людей, і тому сприймаються як належне, в цьому і полягає абсурдність, бо настільки деструктивні явища, що ставали об'єктом висміювання постмодерністів, просто протирічать як суспільній моралі, так і здоровому глузду.

Огидність сучасного масового гумору постмодерністи замінювали на тонкий іронічний натяк, в'їдливу та дошкульну сатиру, постійно іронічний настрій прози. Але найбільші революціонери від літератури, такі як Чак Палагнюк та Ірвін Велш, переходять у своїх творах на нову сходинку в створенні комічного. Залишаючи незмінною загальну атмосферу постмодерного знуцання та тонкої іронії, з перемінним успіхом письменники комбінували її з огидністю та брутальністю низького гумору. В результаті виникало дивне явище, коли автори одночасно глузували з усіх існуючих літературних форм і течій, піднімаючись над ними завдяки літературній витонченості, і якщо не доброго смаку, то невід'ємному відчуттю міри. Основною проблемою сучасних сатириків стало саме це відчуття міри, коли комізм переходить межу дозволеного і стає образою, коли натуралізм стає смакуванням потворності, коли чорний гумор стає відвертим знуцанням з горя інших людей? Всі ці питання цілком логічно виникають при аналізі робіт Палагнюка та Велша.

Низький рівень моралі був характерний для творів багатьох сатириків та гумористів у найбільш неоднозначні періоди історії людства та літератури. Зверталися до відвертих непристойностей навіть геніальні Шекспір та Чосер, та геніям минулого завжди вдавалося балансувати на межі моральності та непристойності, завдяки довершеному смаку. Гумор середньовіччя позначався яскравою брутальністю. У комічних та сатиричних творах часів другої світової війни автори не шкодували найбільш гострої нецензурної лексики у зображенні ворога. Під кінець ХХ століття на перший погляд не існувало ніяких передумов для такого низького падіння морального рівня гумористичної культури. Але насправді у американському суспільстві, як і в усьому світі, відбувалася стагнація, приховування та цинічне замовчування гострих проблем. В

Америці виникає штучна, але досить сильна цензура, яка найбільш руйнівного удару завдає саме по прогресивних колах суспільства. Цензура моральна – ігнорування митців за їх невідповідність вимогам державних стандартів, цензура політична – приховування фактів щодо війни в Іраку та стосовно терактів 11 вересня, цензура корпоративна – домінування корпорацій та їх непомітній диктат на світових ринках. В таких умовах ні тонкі натяки, ні огидні карикатурні жарти низького інтелектуального рівня, не могли пробити той бар'єр, що виник між суспільством і корпоративним світом. В дев'яності роки основним засобом досягти потрібної мети, достукатись до маси населення стає шок. Шокова терапія в мистецтві та арт-тероризм перетворюються з методів окремих радикалів від мистецтва, у арсенал кожного сучасного письменника. Саме шокувати читача, примусити його замислитися над найбільш страшними явищами сучасності, ось основне завдання багатьох сучасних митців. Для досягнення поставленої мети, ці митці не шкодували будь яких засобів, і моральна оцінка такого мистецтва ще стане завданням майбутніх поколінь дослідників. Для нас же найбільш важливим є окреслення сучасної сатиричної літератури як явища, оцінка основних її методів та прийомів є необхідним для того, щоб полегшити роботу майбутніх поколінь. Які суспільні вади стали мішенями для сучасний «літературних кілерів»? Які унікальні прийоми створення комічного допомагають їм не опуститися до рівня складачів бульварних анекдотів, та зберегти високий інтелектуальній рівень літератури, що став візитною карткою сучасного постмодернізму? Саме вирішення цих питань, є основним завданням нашого дослідження.

1.3 Роман «Задуха» – яскравий зразок творчості Чака Палагнюка

Перш ніж перейти до безпосереднього аналізу засобів комічного у романі Чака Палагнюка «Задуха» слід розглянути особливості самого роману, бо саме від його специфіки залежить те, які саме засоби будуть використані автором. Роман «Задуха» є найбільш досконалим на даний момент твором автора. Він поєднує властиві для Палагнюка складність сюжету та провокаційність змісту, з глибиною філософської думки, що раніше спостерігалась у автора лише фрагментарно. Жанрову специфіку твору визначити доволі складно, бо він поєдную в собі різноманітні риси наступних жанрів:

Крутіський роман це різновид епічного роману, що розповідає про пригоди хвацького пройдисвіта, авантюриста, вихідця з низів, який повністю ігнорує обов'язкові суспільні й моральні норми. Для роману «Задуха» характерні риси цього жанру, і наявні всі його основні елементи: авантюрний сюжет, різні соціальні середовища, оповідь ведеться від першої особи, наявні елементи критики та сатири. Фактично «Задуха» як і усі попередні романи Палагнюка є сучасною версією цього жанру, що виник і набув найбільшої популярності у Іспанії сімнадцятого століття [5, с.112]. Герой роману Палагнюка заробляє гроші розігруючи у ресторанах напади задухи, і дозволяючи людям, які його рятують надавати йому фінансову допомогу. Опис цього майже невинного шахрайства дозволяє письменнику продемонструвати різні боки сучасного суспільства, одночасно глузуючи і аналізуючи ці фактори. Протиставлення морального обличчя героя суспільній моралі також відповідає вимогам жанру. Автор навмисно робить мову героїв насиченою ненормативною лексикою, та емоційно забарвленими словами, що також характерно для крутіського роману

Психологічний роман – це великий епічний твір у якому докладно розкривається та аналізується внутрішній світ головних персонажів.

Роман «Задуха» має багато елементів психологічного роману, мислення головного героя та його оточення розкривається на досить глибокому психологічному рівні. Основною проблемою роману є відносини головного персонажа Віктора Манчіні та його матері. Автор намагається зрозуміти сутність цих стосунків і для цього звертається до дитинства головного героя. Письменник досліджує як і чому герой знаходиться у повній моральній залежності від своєї матері, навіть коли вона впадає у безпам'ятство. Письменник використовує загальновідомі психологічні теорії, намагаючись зрозуміти в чому полягають проблеми головного персонажу, які психологічні травми зробили з нього сексуально стурбованого злочинця. Таким чином психологічний роман у Палагнюка досягає свого логічного апофеозу, коли кожен вчинок, усі спогади та слова героя, дозволяють проникнути у його свідомість та навіть підсвідомість. У такому літературному психоаналізі допомагає форма роману, що написаний як щоденник пацієнта, що проходить курс реабілітація для сексуально залежних людей. Таким чином герой роману сам пригадує ті епізоди свого життя, які так чи інакше вплинули на формування його психічного стану. Звернення до цих сторінок його минулого організоване у формі постійних флеш беків. Елементи самоаналізу також допомагають письменнику глибше проникнути у внутрішній світ героя, повніше розкрити його, а читачеві самому зробити висновки: де герой виправдовує свої ганебні вчинки, а де визнає свої помилки.

У романі «Задуха» також наявні риси **філософського**, та навіть **релігійного роману**. Як і в більшості своїх ранніх робіт письменник на сторінках цього роману намагається викласти свої світоглядні позиції, він намагається пояснити своє відношення до суспільства, людського життя, смислу буття, релігії та віри. Якщо у попередніх романах

Палагнюка ми здебільшого помічаємо авторську філософію, що стосуються окремих сфер життя, то у «Задусі» письменник охоплює найбільш великий шар як суспільних проблем сучасного американського життя, так і особистих проблем окремих персонажів. Автор відрікається від домінуючих раніше ідей бунту та руйнування суспільної системи, і намагається зрозуміти, до чого привела безглузда боротьба з суспільством. Ці ідеї автор вкладає у роздуми найбільш колоритного образу у романі, Іди Манчіні, матері головного героя, яка зруйнувала життя собі та своєму синові, бунтуючи проти системи. Висновок, до якого вона приходять стає підсумковим, як для життя вигаданої героїні, так і для ранньої творчості самого автора: «Ми протестували лише заради протесту, руйнували не знаючи, що треба будувати на пустирі». Цей висновок є ніби вироком цілому поколінню, кумиром якого був і залишається Чак Палагнюк, який у своєму найбільш значному творі помітно ідейно зріс. Нове покоління роману Палагнюка не прогинається під тиском суспільства, але й не воює проти нього, письменник навмисно робить їх суспільними вигнанцями, ніби підкреслюючи неприйняття суспільством тих, хто не хоче жити за його правилами. Але в цьому випадку війна героїв з оточуючим світом за власну ідентичність як вільних особистостей, є більше їх внутрішнім конфліктом, ніж соціальним протистоянням. Вони не миряться зі світом, але й не намагаються його зруйнувати, як їх попередники з «Бійцівського клубу». В результаті автор розмірковує над тим, як саме мусять поводитись люди, що їх не приймає суспільство. Всі персонажі роману є в тому чи іншому випадку суспільними вигнанцями, при цьому, їх ізоляція не пов'язана ні з класовими чи расовими факторами, герої роману «Задуха» вигнанці незалежно від суспільства, вони психічно хворі люди (Віктор Манчіні, Денні, Пейдж Маршал), соціальні терористи (Іда Манчіні),

покинуті напризволяще старі люди (пацієнти лікарні Святого Антонія), злочинці з колонії для неповнолітніх (Таня, Ніко) та безліч другорядних персонажів, що за тими чи іншими причинами стають суспільними вигнанцями. Саме пошук цими людьми свого місця в світі, який них не сприймає, стає основною темою роману. В результаті, вони, не знаходячи цього місця, вимушені будувати свій власний світ, що метафорично описує автор у фінальному епізоді, де герої роману створюють на пустирі невідому будівлю з каміння. Філософське дослідження у романі *Задуха* не обмежується соціальним аналізом, автор знову повертається до теми дуже популярної в сучасних письменників контркультурників, це релігійна тематика. Роман Палагнюка насичений алюзіями та зверненнями до біблійної тематики, роздумами на теологічні питання, та дуже спірними твердженнями, що вдало використовуються письменником для створення атмосфери комізму у романі. Одним з основних факторів комізму у Палагнюка є навмисне порівняння головного героя з Ісусом Христом, що само собою викликає сміх. Звернення до теми релігії є дуже поширеним в сучасній контркультурній прозі, слід перш за все згадати роман Джеймса Морроу «Єдинорідна дочка», що досліджує долю сучасного божого дитя, що народилося дівчиною і бідній єврейській родині. Чак Палагнюк також вдало використовував релігійну тематику у своїх попередніх романах, у відомому монолозі з роману «Бійцівський клуб» його головний персонаж Тайлер Дерден, називає сучасну молодь «небажаними божими дітьми», а роман «Вцілілий» досліджує долю сучасного лжепророка, сатирично зображуючи фанатизм сектантства та продажність популярних релігій. У романі «Задуха» звернення до релігії не має сатиричний характер, а образ Ісуса розглядається як моральний еталон поведінки, якому намагається відповідати, та не відповідати – залежно від обставин,

головний герой роману Віктор Манчіні. В результаті він доходить до дуже цікавих висновків, що є корисними для сучасного сприйняття віри, Бога, та моралі: «Перш ніж творити добро та дива, треба навчитися не чинити зла». Ця проста, але дуже важлива думка допомагає головному герою вийти з безодні самознищення і спробувати почати нове життя.

Особливості сюжету та системи образів.

Комізм роману «Задуха» в більшості випадків впливає саме з сюжету роману, тому перш ніж аналізувати комізм цього твору, слід звернутися до його фабули, окреслити основні компоненти сюжету та системи образів. Слід зазначити, що в романі фактично не має позитивних образів, всі персонажі характеризуються наявністю здебільшого негативних рис характеру, вони слабкі, егоїстичні, ліниві, жорстокі, не мають поваги практично ні до чого. Сам письменник починаючи роман вже налаштовує читача, що в цій історії «не буде милого, доброго симпатичного героя, якому варто було б співчувати». Але в результаті автор досягає протилежного ефекту: герої роману, не зважаючи на їх помилки, гріхи, недоліки, викликають співчуття, а інколи навіть захоплення. Такий ефект досягається завдяки переконливості письменника у зображенні справжніх, «людяних» героїв.

Головним персонажем роману є Віктор Манчіні, невдалий студент медичного коледжу, що страждає від психічного відхилення, сексуальної залежності.

Денні – приятель головного героя, художник невдаха, з яким Віктор познайомився на курсах реабілітації для сексуально стурбованих. Разом Віктор і Денні працюють у музеї реальної історії, вдаючи з себе американських поселенців сімнадцятого століття.

Іда Манчіні – мати головного героя, соціальна терористка, наркоманка, божевільна.

Пейдж Маршал – пацієнтка психічної лікарні, що вважає себе науковцем з майбутнього, яка повернулася у наш час, щоб завагітніти від сучасного чоловіка. Через непорозуміння, Віктор вважає її справжнім доктором, що доглядає його матір у психіатричній лікарні.

Інші персонажі є епізодичними образами: пацієнти лікарні, коханки та випадкові сексуальні партнерки Віктора, працівники музею.

Основу сюжету роману складає звичайне повсякденне життя Віктора: його робота, шахрайський заробіток (імітація нападів задухи у ресторанах), різноманітні «любовні пригоди». Окремо виділені дитячі спогади Віктора. Основну інтригу роману складають сюжетні лінії, пов'язані з матір'ю героя, яка на смертному одрі намагається відкрити йому «страшну таємницю», про те, що викрала його ще немовлям, але через втручання удаваного лікаря Пейдж Маршал, Віктор переконується в тому, що він народився в результаті наукового експерименту зі штучного запліднення, і є новим втіленням Ісуса Христа. Розкриття цього непорозуміння стає кульмінаційним епізодом роману. Романтичну складову роману складають відносини Віктора та Пейдж. В романі наявна велика кількість побічних сюжетів, які, хоча і не несуть такого сильного навантаження, як основний сюжет, є дуже важливими для розуміння подій і розкриття характерів.

Отже роман «Задуха» є найбільш визначним твором Чака Палагнюка, що є яскравим зразком творчості письменника, й одночасно відрізняється від інших його робіт своєю художньою досконалістю та глибиною розкритих тем. Специфіка його сюжетної та композиційної структури зумовлює використання автором певних стилістичних засобів, а зважаючи на те, що основним завданням, яке поставив перед собою автор, є саме створення комічного ефекту, то всі ці засоби спрямовані саме на його досягнення. У наступному розділі ми розглянемо роман

«Задуха» з точки зору саме гумористичної спрямованості, щоб виявити основні форми комізму, що зустрічаються у творі.

1.4 Особливості комічного в романі «Задуха»

Комізм є основною складовою художньої системи роману Чака Палагнюка «Задуха» і спостерігається на кожній сторінці твору. Відношення автора та героїв до дійсності знаходить своє відображення як у мові роману, що насичена іронією та сарказмом, так і в тих ситуаціях, в яких вони опиняються, що нагадують сцени з німого кіно, які є комічними за своєю природою. Комічне в романі Чака Палагнюка спостерігаємо на різних рівнях, починаючи з нейтрального гумору позбавленого будь якого осуду, та завершуючи гострою та різкою сатирою, яка іноді стає навіть образливою. Розглядати засоби і методи створення комічного у романі Чака Палагнюка «Задуха» слід послідовно. Отже, найбільш поширеною формою комічного в романі «Задуха» є **гумор**.

Гумор є відображенням комічного у звичайних суспільних явищах, це комізм позбавлений осуду, чим він і відрізняється від сатири [5, с.176]. В романі «Задуха» гумор умовно можна поділити на два рівні, по-перше це звичайний гумор, заснований на непорозуміннях, помилках, обмовках та кмітливих зауваженнях автора, по-друге це так званий **чорний гумор**, який вважається однією з найбільш яскравих рис творчості Чака Палагнюка. Гумор в Чака Палагнюка спостерігається здебільшого в майстерно складених діалогах. В більшості випадків гумор у Палагнюка впливає з контексту сюжету роману, бо окремо від самого твору ці сентенції наврядче будуть сприйматися як дещо комічне. Потрапляючи в надзвичайні ситуації, герої роману поводять себе

надзвичайно неадекватно та емоційно, і ексцентричність їх вчинків здається смішною.

Аналізуючи гумор у романі «Задуха», слід зважати на специфіку його тематики, виникає питання, чи не перетворюється роман на банальну порнографію? Слід зазначити, що Палагнюк досягає вражаючого ефекту, при тому, що майже третину твору складають саме сексуальні сцени, книга не сприймається як щось похабне. В цьому особлива роль відводиться ефекту комічного, всі відверті епізоди автор описує сухою, позбавленою будь яких емоцій, майже науковою мовою, таке протиставлення створює дуже яскравий комічний ефект. До того ж Палагнюк, як представник покоління письменників на яких великий вплив мав кінематограф, майстерно використовує принципи характерні для кіносценаріїв, дискрептивність, притаманна такій літературній формі, посилює комізм в окремих епізодах.

Сатира у романі «Задуха». При аналізі творів Чака Палагнюка слід мати на увазі, що автор перш за все сатирик. Але якщо попередні романи Палагнюка є прямолінійною та цілеспрямованою сатирою, об'єкт висміювання в яких одразу зрозумілий, то виявити об'єкт сатиричного спрямування у романі «Задуха» не так легко. Чак Палагнюк завжди помічає найбільш болючі та проблемні риси сучасного суспільства, та розповідаючи про ці явища, автор не просто глузує з них, але практично влаштовує на сторінках свого роману моральне знищення цих суспільних вад. При цьому, письменник не уникає ні шокуючої брутальної жорстокості, ні сумнівних з боку моралі тверджень. В кожному з ранніх романів Палагнюка автор одразу виділяє цей об'єкт, у романі «Бійцівський клуб» це культ насильства й агресивний революціонізм, та його антипод - корпоративне суспільство, в якому керує конформізм та пристосування. У романі «Невидимі монстри»

автор досить жорстоко висміює сучасний світ моди та культ краси, що лежить в його основі. «Вцілілий» критикує сучасну «популярну релігію», яка перетворює віру у шоу бізнес. «Колискова» висміює захоплення людей містицизмом та астрологією. Щоб зрозуміти сатиричне спрямування роману «Задуха» слід розглянути декілька прикладів з цього твору.

Іронія і сарказм

Найбільш вживаними у романі “Задуха” формами комічного є **іронія** та **сарказм**.

Іронія – висміювання, що містить в собі оцінку того, що висміюється. Відмінною ознакою іронії є прихований подвійний зміст, де справжнім є не виказаний зміст, а йому прямо протилежний, і чим більше протиріччя між ними, тим сильніше іронія. Іронія це насмішка, замаскована під зовнішньою благоприсойною формою. Поширеною в світовій літературі формою іронії є самоіронія, де об’єктом висміювання є сам автор, або персонаж, у мові якого звучить іронічна реплік [5, с.321]. Для творчості Чака Палагнюка характерне іронічне сприйняття дійсності. Це виявляється у перенасиченості мови головних персонажів твору іронічними або самоіронічними репліками. У Палагнюка, як і в більшості письменників сучасності, іронічне ставлення до дійсності стає формою ескапізму, спробою відсторонитися від реальності, шляхом її висміювання або створення альтернативної дійсності, уявного світу, на основі реального. У такій філософії іронічне сприйняття оточуючого світу відіграє провідну роль, це можна сформулювати короткою формулою: якщо світ не можна змінити, не треба ставитися до нього занадто серйозно.

Таким чином, іронія є цілком виправданою і закономірною реакцією персонажів роману Палагнюка на всі проблеми і негаразди. Іронія

водночас стає формою створення комічного ефекту і підкреслює трагічність обставин, в яких опиняються персонажі. В результаті, ми спостерігаємо те, що називається трагікомізмом, поєднання веселого і сумного, трагічного і абсурдного. Іронія у романі «Задуха» спостерігається як у мові персонажів, тобто у діалогах, так і в оповіді, яка ведеться від першої особи, слід зазначити, що іронічне сприйняття подій є одночасно характеристикою головного персонажу і самого автора роману.

Абсурд і гротеск.

Важливу роль в створенні ефекту комічного у романі Чака Палагнюка «Задуха», відіграє створення відповідної атмосфери. Автор навмисно гіперболізує, перекручує оточуючу дійсність, щоб створити власний сюрреалістичний, гротескний світ, в якому дії та вчинки головних героїв твору виглядали б логічними та адекватними, не зважаючи на їх абсурдність. Насправді світ романів Чака Палагнюка є гротескним, жахливим місцем, яке викликає сміх, бо за ширмою цього спотвореного світу читач пізнає щоденну дійсність. У романі «Задуха» найбільш яскравою гротескною картиною є колонія Дансборо. Як вже було зазначено, цей музей реальної історії є однією з найяскравіших сатиричних картин цього роману, саме тому, при описі цього місця Палагнюк звертається до таких прийомів, як гротеск та абсурд.

Гротеск це комедійний парадокс, що поєднує протиставлення, надмірне перебільшення, що надає образу фантастичний характер [5, с.173]. За допомогою абсурду автор наводить факти, що протирічать об'єктивній дійсності та здоровому глузду, видаючи їх за беззаперечні істини. При описі колонії Дансборо, автор користується композицією твору таким чином, що читач спочатку не має розуміння про колонію, як про музей, тому опис людей одягнених у костюми XVII століття які

діють у нашому часі, здається якщо не фантастичним, то дивним. Ще більшої комічності додає цьому опису розповідь про наркотичні залежності та психічні відхилення людей давніх професій, таких як конюх, бондар чи коваль.

Для посилення гротескного ефекту автор наповнює колонію потворними курками-мутантами, результатами знущань школярів, що приходять у музей на екскурсії, над пташиними яйцями. В результаті ми бачимо жахливу, і в той самий час надзвичайно комічну картину: світ населений потворами, збочинцями та наркоманами, який усіма можливими силами намагається виглядати як музей американської історії.

Отже ми розглянули основні форми комічного, що зустрічаються у романі «Задуха». Завдяки насиченню роману такими формами комізму як гумор, сарказм, іронія та гротеск, автор досягає подвійного ефекту, водночас створюючи цікавий розважальний твір, а з іншого боку сатирично зображаючи навколишню дійсність у всіх її абсурдних проявах. Слід мати на увазі, що роман «Задуха», це перш за все сатиричний твір, основним завданням якого є комічне зображення сучасного американського суспільства, з усіма його недоліками. Але це також і яскравий авантюрний роман, де важлива роль відводиться сюжету та фабулі, таке поєднання суспільно важливої мети та фактично розважального жанру, створює атмосферу, де комізм одночасно відіграє роль розважального фактора, а з іншого боку підкреслює сатиричний ефект. На таких умовах неможливо відокремити комічне від змісту та ідейного навантаження, і кожен жарт треба сприймати не лише як метод комічного, а й як спосіб передачі ідей. Досягти відповідного ефекту автору допомагають певні засоби, стилістичні прийоми та тропи, які будуть розглянуті у наступному розділі.

РОЗДІЛ 2

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ КОМІЧНОГО В РОМАНІ «ЗАДУХА»

Роман Чака Палагнюка «Задуха» це яскравий зразок творчості автора, тому в ньому наявні всі прийоми, які характерні для своєрідного стилю цього письменника. Більшість з цих засобів слугують саме для створення комічного. Для досягнення цього ефекту автор використовує різноманітні стилістичні конструкції. У подальшому дослідженні буде звернено увагу на найбільш значні і поширені з них.

2.1 Специфічні засоби створення комічного

Чак Палагнюк використовує багато своєрідних тропів та структур для створення атмосфери комічного. Саме через наявність цих засобів, критики та дослідники виділяють гумор романів Палагнюка як окреме літературне явище, і з таким висновком важко не погодитися, бо комізм романів Палагнюка, як і його стиль є своєрідним та легко впізнаним. Унікальність стилю автора полягає в майстерному поєднанні засобів створення комічного на різних рівнях тексту, починаючи з сюжетних елементів, елементів фабули, завершуючи стилістичними та лінгвістичними прийомами, за допомогою яких утворюється іронічна модальність тексту, яка в дослідженому тексті відіграє провідну художню роль. За допомогою гармонійного поєднання різноманітних прийомів, автор утворює свою індивідуальну художню атмосферу, в якій і формується комізм. Розгляд засобів створення комічного буде поданий у наступній послідовності: антитеза, алюзія, пародія, змішування стилів, кліше, лексичні повтори, логічні ланцюжки, синонімічні ряди, особливості мови персонажів, гра слів, чорний гумор, ономапопея.

Всі ці засоби характеризуються різноманітністю та художньою виправданістю. Завдяки наведеним засобам автор утворює відповідну атмосферу гротескного, сюрреалістичного гумору. Кожен з наведених засобів служить для досягнення окремої художньої мети, але всі вони завжди використовуються доречно. Саме ці засоби і складають художню систему, яка і становить творчий метод Чака Палагнюка, який і досліджується у нашій роботі.

Кожен з перелічених прийомів є постійно вживаним Чаком Палагнюком в кожному з його романів, тому можна з упевненістю сказати, що саме вони і формують авторський індивідуальний стиль, але в той же час, метою застосування цих засобів є насамперед створення комічного ефекту. У наступному розділі ми докладно розглянемо кожен з цих прийомів. Для дослідження перелічених засобів будуть проаналізовані найбільш яскраві, на думку дослідника, приклади комічного з роману «Задуха».

2.2 Антитеза і парадокс

Антитеза – тобто різко виражене протиставлення понять чи явищ. Стилистична фігура в художній літературі чи ораторському мистецтві, що полягає в драматичному запереченні певної тези чи вмотивованому контрастуванні смислових значень бінарних образів. Антитеза посилює емоційне забарвлення, підкреслює виражену з її допомогою думку, в окремих випадках може слугувати для створення сатиричного та комічного ефекту. Інколи по принципу антитези побудований весь твір [28, с.34]. Якщо розглядати роман «Задуха», стає зрозумілим що основа його сюжету також побудована на принципі протиставлення, і чим

сильнішою є антитеза, тим яскравіше стає комічний ефект. Антитеза спостерігається в романі на всіх рівнях, починаючи з основного сюжету та завершуючи окремими репліками та сентенціями.

Антитеза є сюжетоутворюючим елементом фабули роману, основні сюжетні лінії побудовані саме на протиставленні, і автор навмисно створює різке протиставлення, щоб загострити сюжет та створити велику кількість комічних ситуацій. Слід розглянути декілька сюжетних ліній, перш за все, лінію Віктор Манчіні – Ісус Христос. Ця антитеза є тим більше гострою і комічною через те, наскільки протилежними є самі образи Месії та сексуального збоченця. Таким чином ми спостерігаємо в Палагнюка цілу низку комічних епізодів, пов'язаних з релігійною тематикою, заснованих на протиставленні головного героя роману, з його образом життя, і усвідомленням головним героєм себе, як нового втілення Ісуса. Фактично, ці два образи є антиподами, тому автор навмисне зіштовхує їх разом, щоб створити безліч комічних ситуацій, в які потрапляє Віктор на своєму шляху від повного морального падіння, до ролі рятівника. Важко сказати, що є більш комічним, намагання Віктора довести собі що він не Ісус, чи його спроби відповідати образу спасителя.

1) - You have the endless supply of love!- Says the old lady.

- You have a big and generous heart!- She says.

- You are out of your fucking mind! [73, p.248].

- У вас безмежне джерело любові! - каже бабуся.

- У вас щире та любляче серце! - каже вона.

- Ви мабуть зовсім подуріли! (переклад автора) [16]

2) – Please tell me, you don't think I'm caring, sensitive and gentle, that I'm not an embodiment of Christian love to other people?

- No your' not, - Danny says, - You are a senseless animal.

- Thanks, friend, I just wanted to make sure... [73, p.249].

- *Будь другом, скажи, ти часом не думаєш що я турботливий, ніжний*

та щирий. Що я втілення Християнської любові до ближніх?

- *Ні, ти точно не такий, - Каже Денні, - Ти – безсоромна тварина!*

- *Дякую тобі, друже, я хотів зайвий раз переконатися...* (переклад автора)

На цих прикладах ми бачимо як Віктор відмовляється від думки, що він може бути доброю та порядною людиною, таким чином його намагання бути покидьком, і перш за все переконати всіх, що він таким є, виглядає дуже комічним. Незвичним здається те, що герой хоче, щоб його вважали покидьком, таким чином виникає протиставлення героя з його аморальною поведінкою самому втіленню християнської моралі призводить до багатьох непорозумінь та безглузвих епізодів, але завершується трагедією, коли намагаючись вилікувати свою матір Віктор ненавмисно стає причиною її смерті, але сам епізод нездійсненого дива є настільки гротескним, що також виглядає як жарт, хоча й доволі жорстокий.

Близьким до антитези є такий прийом як парадокс. Парадокс це вислів чи твердження, різко відмінне від загальноприйнятих поглядом, що інколи (лише зовні) протирічають здоровому глузду. Подеколи парадокси формулюються у вигляді афоризму, має лаконічну викінчену за думкою форму. Парадокси у висловлюваннях і судженнях персонажів служать для більш глибокого розкриття їх характерів [5, с.534]. У Чака Палагнюка парадокс - яскравий засіб досягнення комедійного ефекту. За допомогою коротких, їдких та дуже кмітливих реплік, що нагадують прислів'я, приказки чи афористичні вислови, автор не тільки вкладає свої власні філософські думки, а й досягає досить сильного комічного

ефекту. Саме така афористичність тексту полегшує сприйняття дуже провокаційних думок автора.

1. There is nothing wrong in crying, then the tears are fake [73, p.46].

Нема нічого поганого в тому щоб плакати, якщо сльози несправжні.

(переклад автора)

2. If I can't be a brilliant doctor, I can be a prominent patient for hundreds of doctors. An aggressive victim, professional loser [73, p.119].

Якщо я не можу бути геніальним доктором, я стану видатним пацієнтом для сотень лікарів. Агресивна жертва, професійний невдаха.

(переклад автора)

3. These old people are harmless and innocent, like carcinoma [73, p.65].

Ці старі дідусі та бабусі такі добренькі та невинні, як карцинома.

(переклад автора) [16]

Кожна з цих реплік несе на собі як ідейне навантаження, так і створює комічний ефект, побудований на протиставленні. Бо поняття «жертва» не може асоціюватися з агресією, а невинність і доброту не можна порівнювати з раковою хворобою. Парадокс що виникає цілком виправданий з точки зору сюжету роману, але все одно здається незвичним. Якщо наведені приклади є лише кмітливими висловами, то деякі антитези в романі є самі по собі абсолютно абсурдними, що закономірно викликають сміх.

1. I think of bleeding gunshot wounds, this is how beautiful she is [73, p.90].

Я думаю про криваві рани від куль, ось яка вона чарівна. (переклад автора)

2. - This is that pleasant young man who killed my cat.

- Yes, he burned my house down, what a wonderful boy [73, p.58].

- *Це той приємний юнак який вбив мого kota.*

- *Так він колись спалив мій будинок, чарівний хлопець.* (переклад автора)

У першому випадку Віктор думає про Пейдж Маршал, і щоб відволіктися від цих думок згадує про всілякі жахи, але автор описує ці думки таким чином, що виникає своєрідне порівняння, ніби жіноча краса асоціюється в героя з ранами та хворобами. Ми бачимо явний парадокс. Другий приклад демонструє відношення пацієнток лікарні Святого Антонія до Віктора Манчіні. Віктор, щоб заспокоїти старих людей бере на себе провину за образи, що мучили їх все їх життя, таким чином він стає для них одночасно злочинцем і героєм, і тому використане протиставлення є цілком виправданим, але наведене у тексті як антитеза здається абсурдним, а тому смішним.

Постійні протиставлення добра та зла, праведного та грішного, комічного та трагічного створюють в романі неповторну атмосферу комізму, побудованого на розгубленості та невпевненості героїв у власних вчинках і поглядах, і в той же час їх намаганнях демонструвати цю впевненість у своїй поведінці. Звичні та повсякденні явища в Палагнюка подаються з під зовсім іншим кутом зору, саме такий незвичний світогляд утворюється за допомогою постійного використання антитез.

2.3 Алюзія і пародія

Алюзія – художньо-стилістичний прийом, натяк, посилення до певного літературного першоджерела, сюжету чи образу, а також історичний подій, з розрахунку аудиторії та читача, покликаною розгадати закодований зміст, вживається як підвид алегорії. Дослідник

И.В. Гюббенет зазначає: «Аллюзия является очень удобным термином, который указывает на наличие у читателя определенного, а именно, историко-филологического фонового знания. Мы объединяем цитаты и аллюзии, употребляя термин «аллюзия» как по отношению к аллюзиям в широком смысле, т.е. ссылкам на эпизоды, имена, названия и т.д. мифологического, исторического или собственно литературного характера, так и к «аллюзивным цитатам» [22, с. 48].

Вживання алюзії передбачає наявність в читача фонових знань, на які орієнтується автор, посилаючись на певний твір. Використання алюзій та цитат з одного боку інтелектуально збагачує текст, а з іншого боку, застосоване в приниженому вигляді, переходить у сферу комічного. Таким чином створена «інтелектуальна форма» наповнюється не логічним зовнішнім змістом, а протилежним, неочікуваним, а тому комічним. Якщо розглядати насиченість роману Палагнюка алюзіями, слід виділити чотири основних джерела на які посилається письменник:

- 1) звернення до біблійної міфології, фольклору та класичної літератури,
- 2) звернення до сучасної та класичної філософської та психологічної думки,
- 3) звернення до мас культури,
- 4) посилення на реальні історичні постаті, факти з історії та використання реальної задокументованої інформації,

1. Перша група посилення є дуже різноманітною. Велику кількість алюзій складають перш за все згадування біблійних мотивів, зокрема історії про Ісуса, воскресіння Лазаря, дива з хлібами та рибами. Окрім Біблії автор звертається до класичної літератури насамперед Оскара Уайльда «Портрет Доріана Грея»:

«Remember the story about that guy, who had a picture, that grew old for him, and he remained young. So that idiot drank booze and fucked around all the time, and then he finally saw the picture, it was all rotten and his face looked like hell, destroyed by syphilis» [73, p.66].

«Пам'ятаєш ту дурну байку, про одного хлопчину, в якого був цей портрет, що старів і хворів за нього, а сам хлопець залишався молодим. І цей дурбелік гуляв, нажирився та трахав все що бачив, а коли він побачив цей малюнок, його пика там була вся гнила як дупа, і ніс згнив від сифілісу» (переклад автора).

В цьому випадку комізм полягає не в самому використанні алюзії, а в манері її подачі. Так згадування загальновідомого класичного твору подається як анекдот чи байка, простою розмовною мовою, таке протиставлення і створює комічний ефект, і знову засобом створення комічного виступає навмисна примітивізація мови героя, бо важко уявити людину, що одночасно зачитується Оскаром Уайльдом і брудно лається.

Також яскравим є посилання до відомої байки про хлопця-пастуха, що жартуючи кричав «Вовки!», але коли насправді на його отару напали хижаки ніхто не прийшов йому на допомогу, бо всі вважали його жартівником. Повністю копіює цю байку епізод у поліцейському відділення, коли Віктор насправді майже помирає від ядухи, але знаючи про його шахрайство, поліцейські не поспішають йому допомагати.

Також в романі ми зустрічаємо багато посилань на твори Емілі Бронте, вірші «Матері Гуски» та інші класичні твори світової літератури.

2) У романі «Задуха» ми зустрічаємо безліч згадувань класичної та сучасної філософської та психологічної думки. Автор звертається до теоретиків психоаналізу Фрейда та Юнга, до теорій біхевіоризму, гештальт-психології. Сучасних економічних та соціальних досліджень,

об'єктом яких є перш за все економічні злочини (Схема Понзі). Цікавим є звертання до відомого сатиричного псевдо наукового дослідження «Закони Мерфі», що розглядають сучасне суспільство з погляду невдач та провалів. Автор згадує всі вищезазначені джерела задля логічного пояснення вчинків персонажів, ніби намагаючись виправдати їх абсурдні та аморальні дії. Таким чином, ми бачимо явне протиставлення безглузвих дій і глибокого філософського їх пояснення. Посилання на джерела сучасної наукової думки розраховані перш за все на людей добре обізнаних в цих теоріях, вони є як прихованими так і явними. Звертання до сучасної економічної теорії допомагають письменнику пояснити сутність фінансових афер головного персонажа, автор навмисно порівнює його шахрайства з відомими економічними злочинами, фінансовими пірамідами, одночасно автор ніби глузує з «масштабності» злочинної діяльності Віктора, і підкреслює поширеність фінансових афер у сучасному економічному суспільстві.

3) Найбільш значним та помітним є звертання автора до масової культури, що з одного боку наближує його до поп-культури, а з іншого боку демонструє його критичне, іронічне, і часом зневажливе ставлення його до цього культурного простору. В романі постійно спостерігаються посилання на відомі культові ігри (Simon-sez, Монополія), телесеріали, кінофільми, популярні пісні. Ці посилання є як відкритими та явними, так і завуальованими, найчастіше вони спостерігаються саме на рівні сюжету. Наприклад, психічна фантазія Пейдж Маршал з подорожжю у часі, та її загадкова втеча з лікарні, нагадують чи-то відомий голлівудський фільм «Термінатор», чи-то менш відому класичну стрічку «La Bouche», на основі якої відомий режисер Террі Гільям зняв свій фантастичний трилер «12 мавп».

Дуже комічно виглядає епізод, коли Денні вигадує різноманітні безглузді теорії, щодо таємниці, яку приховує від Віктора його мати. І хоча ці вигадки здаються комічними самі собою через свою повну безглуздість, уважний читач помітить явні паралелі з відомими кінофільмами: Віктор – людиноподібний робот з імплантованими спогадами («Термінатор»); Віктор – комп'ютерна програма штучного інтелекту («Матриця»); Віктор – герой реаліті-шоу, всі люди навколо нього актори («Шоу Трумена»). Всі ці алюзії допомагають автору повніше передати менталітет сучасної людини, світогляд якої формується здебільшого під впливом телебачення та кінематографа, тому згадки цих культурних артефактів є абсолютно закономірними елементами уяви кожної сучасної людини, і вже сприймаються не як художня вигадка, а як об'єктивна реальність. У своєму романі Палагнюк доводить цю рису сучасної американської ментальності до абсолютного абсурду, що слугує як інструмент сатири і одночасно є яскравим прийомом комічного. Також в романі «Задуха» часто використовується така форма алюзії, як **антономазія**. Це використання власної назви у формі загальної. За допомогою цього прийому письменник описує пацієнтів на зібранні групової терапії для сексуально стурбованих, автор називає звичайних збочинців «Дон Жуанами» та «Мата Харі», одночасно звертаючись до світової історії і підкреслюючи «легендарність» тих персонажів, з якими герой зустрічається щодня.

4) Своєрідним авторським підписом Чака Палагнюка є використання у творах фактів з історії, науки, криміналістики та інших сфер знань. Насправді цей прийом є не новим, бо більшість сучасних письменників насичують свої твори фактажем досить великого об'єму. Палагнюк також не намагається відрізнятись від цієї популярної течії, але зважаючи на гостро сатиричний характер його творів і наведені факти

мають певні особливості. Чак Палагнюк використовує звертання до різних наук з метою створення комічного ефекту. Факти які наводить автор є досить своєрідними. Більшість з них є медичними, науковими, та історичними парадоксами та курйозами, деякі з них є справжніми фактами, інші є вдалою авторською імітацією, але всі вони несуть на собі сатиричне навантаження. Письменник вдало маніпулює реальними фактами, не перебільшуючи їх, але користуючись специфічними рисами самих цих фактів, тобто письменник нічого не вигадує, а лише наводить факти, які викликають сміх своєю абсурдністю. Відомий приклад з роману «Бійцівський клуб», де письменник наводить корпоративну формулу для внутрішнього застосування працівниками автобудівної компанії, з якої стає зрозуміло, що для керівництва компанії вигідніше виплачувати компенсації родичам загиблих у автокатастрофах, ніж виправляти несправності, що спричиняють ці аварії [30, с.38]. Використання цього неперевіреного факту має яскравий сатиричний ефект, при цьому в ньому відсутня творча вигадка. У романі «Задуха» Палагнюк також застосовує цей прийом.

When people do not want to tell the truth, they invent secret decoded languages, so if you hear: «Elvis has left the building!» in a Broadway theater, it means that there is a fire.

Mrs. Pamela Rank-Menca means a terrorist in the airport, no bomb, but armed with a gun. Remember just a few of these massages, and you will live much longer then other people.

I'm dead serious, there is something fucked-up with this world, if we are dancing to the fire sirens. Fire sirens do not any longer mean fire.

If the real fire would break, pleasant female voice on the radio will announce: «Attention! Owner of the black «Buick», serial number BRK 773, your front lights are on». In case of the real nuclear catastrophe

someone will shout: «Austin Letterman, please answer the phone call at the bar».

The world will end not with the sound of explosions and sirens, but with a calm and considerate announcement: «Billie Batterwail, phone call,

second line». And after that, there will be nothing, nothing at all [73, p.280].

Коли люди не хочуть казати правду, вони вигадують секретні закодовані мови, тому якщо ви почуєте «Єлвіс полишив будівлю» у Бродвейському театрі, знайте - почалася пожежа.

Повідомлення «Міс Памела Менса» означає що в аеропорту помічено терориста, без вибухівки, але зі зброєю. Запам'ятайте хоча б декілька з цих таємних повідомлень, і заробите для себе один два зайвих роки життя.

Я не жартую, в цьому світі щось не так, якщо ми танцюємо під звуки пожежних сирен, вони вже не означають пожежу.

Якщо виникне справжня пожежа приємний жіночий голос з динаміків радіоприймачів оголосить «Увага, власник чорного Б'юіка серійний номер БРК 773, ви залишили фари увімкненими». А якщо вибухне ядерна бомба, хтось вигукне «Остін Леттерман, підійдіть до телефону у барі».

Світ загине не під звуки вибухів та сирен, а під спокійне та врівноважене повідомлення «Біллі Батервейл, дзвінок на другій лінії» І після цього вже не буде нічого, взагалі нічого... (переклад автора)

В цьому випадку автор іронічно показує типічне для сучасного світу явище, коли у публічних місцях, щоб уникнути паніки, замість оголошень про пожежу або терористичний акт користуються

зашифрованими посланнями, зрозумілими лише вповноваженим особам. Автор навмисно перебільшує цю ситуацію, малюючи абсурдну і тому комічну картину апокаліпсису, що станеться під банальне та беззмістовне радіо повідомлення.

Використання алюзій характерно перш за все для такого літературного жанру як **пародія**, де звертання до оригінального твору є невід'ємним елементом жанру. Пародія полягає в іронічній імітації висміюваного зразка, у ній посилюється функція гіперболи, шаржування деяких особливостей літературного твору (тематики, образного ладу, персонажів, мовлення), доведення їхніх рис до абсурду задля досягнення сподіваного сатирично комічного ефекту [5, с.536]. На думку дослідників роман Чака Палагнюка «Задуха» в деякій мірі є пародією на роман культового письменника сучасності Дугласа Коупленда «Раби Майкрософта» («Microserfs»), цікаво, що в своєму найбільш відомому романі «Бійцівський клуб» Палагнюк вже звертався до творчості цього письменника. У романі «Задуха» є декілька сюжетних ліній, що нагадують роман Коупленда. «Раби Майкрософта» розповідає про намагання групи програмістів, що працювали на компанію Майкрософт почати нове життя, незалежне від компанії. Цю спробу втечі від звичайного можна явно порівняти зі спробами головного героя роману «Задуха» змінити свій образ життя. Також дуже схожими є романтичні лінії романів, але найбільші паралелі спостерігаються у двох сюжетних лініях:

1. Стан матері головного героя. В останніх главах роману Коупленда мати головного героя в результаті інсульту впадає у кому і стає паралізованою, у Палагнюка Іда Манчіні весь роман перебуває у стані забуття, через що не може приймати їжу і адекватно сприймати дійсність.

2. Збиранні каміння. В обох романах безглузде колекціонування каміння є захопленням героїв, але якщо у Коупленда це показано як хобі, то у Палагнюка сюжетна лінія доведена до абсолютного абсурду. Особливо комічним є опис будинку головного героя, де все завалене камінням, яке наповнює ліжка, холодильник та газову плиту.

Явні паралелі між романами стають помітними одразу, а при більш детальному аналізі стає зрозумілим явне посилення в романі «Задуха» на твір Коупленда. Це можна пов'язати перш за все з абсолютно культовим статусом Дугласа Коупленда, легенди сучасного андеграунду, головного ідеолога «Покоління – X». Чак Палагнюк, явно претендуючи на провідну роль у контркультурній літературі епохи після покоління X, цілком виправдано звертається до творчості попередника, з одного боку іронізуючи над його ідеями, а з іншого боку підтверджуючи їх істинність та злободенність. Але Палагнюк у своєму більш агресивному стилі явно не збирається зупинитися на тих ідеях, що стали останньою межею для Коупленда, доводячи їх до абсолюту. В цьому випадку звертання до оригінального твору є не лише елементом жанру, а й засобом створення комічного. Але слід мати на увазі, що звернення Палагнюком до робіт Коупленда не є чистою «пародією заради пародії», воно гармонійно вписується і тканину оповіді, в художню систему романі. Хоча пародія і є за визначенням: «особым видом произведений словесно-художественного творчества, характеризующихся стилистической вторичностью и несамостоятельностью» [23, с.75], але в Палагнюка вона стає цілком самостійним літературним прийомом. Гумористичний ефект досягається завдяки синтезу і одночасному протиставленню текстуальних елементів, які існували раніше, і нового контексту.

2.4 Змішування стилів

Дуже помітним прийомом, що використовує письменник у своєму романі є **змішування стилів**. Змішування в одному контексті слів та виразів, що належать до різних стилістичних рівнів, особливо де воно є недоречним, створює яскраво виражений комічний ефект. Цей ефект досягається завдяки виникаючому протиставленню між цими мовними елементами, вживання яких на одному текстуальному ґрунті здається дивним. Слід зазначити, що прийом змішування стилів характерний як для сатиричної прози, так і для літератури письменників контркультурників. Найбільшого поширення та художньої досконалості, цей засіб знаходить у творах американського письменника та журналіста Хантера С. Томпсона, представника покоління бітників, одного з ідеологів контркультурної літератури. Томпсон поєднуючи художній, публіцистичний та розмовно побутовий стилі досяг такого ефекту, що винайшов новий жанр, що поєднав журналістику з психоделікою, цей напрям у літературі отримав назву «Гонзо журналістика» [26, с.17]. В Чака Палагнюка ми спостерігаємо такі комбінації стилів:

- **художній – розмовно-побутовий**
- **художній та науковий**
- **розмовно-побутовий та науковий**
- **художній та публіцистичний.**

В першому випадку сатиричний ефект створюється завдяки тому, що лексика що використовується в розмовно-побутовому стилі, емоційно забарвлена, експресивна та ненормативна лексика сприймається дивно на фоні вишуканої літературної мови, тому така комбінація стилів ефективна для показу комічної невідповідності між мовою героїв та їх намаганнями здаватися розумнішими. Це дуже яскраво було

продемонстровано на прикладі, що був розглянутий при аналізі застосування у романі алюзій. Автор навмисно робить мову героїв примітивною, навмисно спрощує її, надаючи тим самим особливого емоційного забарвлення реплікам персонажів, таким чином ніби надаючи мові персонажів нової тональності, передаючи більше емоцій та внутрішніх почуттів героїв. Але зважаючи на досить своєрідний характер цих почуттів та емоцій і емоційні розмовні вигуки та вкраплення здаються комічними.

Поєднання художнього стилю з науковим та публіцистичним стилями є одним з основних елементів власне авторського стилю Чака Палагнюка. Звернення до наукового стилю є цілком виправданим, зважаючи на медичну освіту головного героя, таким чином думки і репліки головного героя часто насичені медичними термінами, кліше та конструкціями з наукової літератури, використані в звичайних повсякденних розмовах та роздумах. Насичення мови термінологією є своєрідним шляхом поєднання художньої літератури з публіцистикою та науково публіцистичною літературою.

Для роману «Задуха» найбільш притаманне використання медичної термінології, при цьому медичні терміни використовуються автором для створення яскравих комічних метафоричних висловів, гротескних порівнянь, якими сповнена мова головного героя. Таким чином ми спостерігаємо дуже переконливу імітацію професійного сленгу, але автор використовує цей прийом задля комізму. Автор постійно використовує медичну термінологію, назви хвороб, їх симптомів, в деяких випадках ці назви навмисно наведені неправильно, дуже часто використовується латина, для називання частин тіла, хвороб ті їх симптомів, вживання латинських термінів також наближує мову роману до наукової. Завдяки поєднанню розмовно-побутового та художнього

стилів з науковим, створює унікальну своєрідну мову, яка вже вважається характерною рисою робіт Чака Палагнюка. Завдяки такому переплетенню стилів виникає атмосфера постмодерного стьобу, де серйозне межує з іронічним, науковоподібний дидактизм плавно перетікає у шокуєче, брутальне знущання. Таким чином автор одночасно наголошує на злободенності висвітлених проблем, і іронічно зображує відношення до них з боку обивателів. Змішування стилів вимагає використання дуже різноманітних художніх засобів, тропів, та синтаксичних конструкцій, аналіз яких заслуговує на особливу увагу, бо саме вони формують неповторний авторський стиль.

Поєднання різних стилів мовлення в сучасній художній літературі є дуже поширеним явищем, і в кожному випадку воно переслідує різну мету. Зважаючи на гумористичне забарвлення робіт Чака Палагнюка, цілком зрозумілим є те, що письменник вживає змішування стилів саме задля створення комічного ефекту. Змішування стилів хоч і є окремим стилістичним прийомом, досягається завдяки комбінації багатьох стилістичних засобів на різних текстуальних рівнях, ці засоби будуть розглянуті у наступних розділах, і наведені в них прикладі яскраво засвідчать про майстерність письменника у використанні цього прийому.

2.5 Кліше, лексичні повтори, логічні ланцюжки, синонімічні ряди

Використання кліше, сталих конструкцій та повторів не лише є засобом при використанні такого прийому як змішування стилів, але й виступає окремим засобом створення атмосфери комізму.

Для творів Чака Палагнюка характерне використання різноманітних **фразеологічних кліше**, тобто мовних стереотипів, готових зворотів, що

використовуються у певних ситуаціях і подібних контекстах [5, с.563]. Мовні кліше часто вживаються у науковому та офіційно діловому стилях. Найбільш поширені з таких фраз: «**See also**» (Дивіться також), «**There is a theory**» (Існує наукова теорія), що притаманні науковій літературі, при чому використовується цей прийом саме у таких моментах, коли вони є недоречними, що утворює комізм. Кліше з наукової літератури створюють ефект глузу над занадто серйозними захопленнями сучасних людей. Знання оформлені за допомогою спеціальних кліше в Палагнюка є безглуздими та смішними, в результаті чого виникає комедійний парадокс, невідповідність впорядкованої форми безглуздому змісту [39, с.15]. Описи побуту Палагнюка нагадують інструкції чи енциклопедичні статті, а розкриваючи власні таємниці та секрети, герой звертається до самого читача за допомогою постійно повторюваних реплік на зразок «You Know» «Знаєте...» чи «Чули...» «You live near these people», «Ви живите поряд з такими людьми».

Лексичні повтори використовуються Чаком Палагнюком дуже часто, особливістю цього прийому є те, що при кожному новому застосуванні повторюване слово, репліка чи ціла сентенція набувають нового значеннєвого забарвлення, іноді цілком протилежного, та коли повторюваний елемент використовується в іншому контексті його сприйняття також змінюється. В романі Задуха ми спостерігаємо два види повторів. **Перший рівень** це постійно повторювані кліше з наукової літератури, такі як «Моральний еквівалент...», «Існує цікава теорія...», «Не зовсім те, але перше що спадає на думку...» Кожна з цих конструкцій зустрічається в романі безліч разів, що надає роману схожості з науковою роботою чи енциклопедією, і в контексті з описом

побутових подій або сексуальних пригод головного героя це виглядає дуже комічно.

Другий рівень повторів, це використання фраз декілька разів протягом усього роману, демонструючи тим самим як змінюється світогляд героїв через ті чи інші обставини. І як одні й ті ж самі думки можуть сприйматися по різному та мати різну цінність, переходячи з розряду життєвої філософії у стан абсурду та стьобу. Автор дуже часто повторює декілька реплік, наприклад:

What would Jesus never do [73].

Чого б Ісус ніколи не зробив. (переклад автора)

Кожного разу ця репліка слугує як пролог чи епілог, перед або після, опису нової сексуальної пригоди Віктора. Таким чином письменник з одного боку підсилює напруження психологічного стану головного героя, що не може впоратись зі своїм внутрішнім приспанним сумлінням, з іншого боку це допомагає посилити ефект протиставлення головної сюжетоутворюючої антитези роману, але в результаті виникає певна атмосфера очікування нової комічної ситуації, і читач після цієї фрази вже ніби відчуває, що ще утне Віктор цього разу. Цікавим є повтор реплік та навіть цілих монологів які спостерігаються спочатку у флеш беках з дитинства Віктора, де вони подані як непохитні істини, але потім, ці самі вислови, використані у монологах вже дорослого Віктора, сповнені гіркої іронії та зневіри. Таким чином одні й ті самі слова залежно від обставин створюють майже протилежний ефект.

Логічні ланцюжки. Характерним також є використання автором **логічних ланцюжків**. Це нескладні смислово-завершені переліки назв хвороб, симптоми яких герой помічає у зовнішності пересічних людей. Кожен недолік, кожна вада в зовнішності для студента медика асоціюється з певним захворюванням, і в результаті автор змальовує

дивну, та через це комічну картину, коли роздивляючись красивих дівчат герой Віктор Манчіні бачить в них лише пацієток, з тими чи іншими захворюваннями, які в уяві героя невідмінно призводять до каліцтва чи смерті. І знову спостерігаємо різке протиставлення явного і уявного, що запропоновано автором на рівні абсурду. Автор глузує перш за все з атмосфери медичної шизофренії, яка є досить поширеною в наш час, коли усвідомлення можливості захворіти чи підхопити ту чи іншу хворобу пересилує здоровий глузд та логіку. Атмосфера постійного страху хвороби є ідеальною атмосферою для висміювання, бо страхи ці здебільшого перебільшені, а у сучасному західному суспільстві побудованому на ілюзорних страхах, знуцання з них є як ніколи доречним і злободенним.

Синонімічні ряди. Слід також звернути увагу на те, як автор насичує свій твір постійними синонімічними рядами. Одне і те саме поняття чи герой можуть протягом одного розділу навмисно звучати під різними назвами та іменами. При цьому Палагнюк не просто звертає увагу читача на постійні синонімічні ряди, він окремо наголошує на них. Наприклад у першому розділі ми можемо побачити більше 25 синонімів до поняття «bad boy», погана дитина. Починаючи від нейтрального «annoying child», «набридливе дитя» до найбільш емоційно забарвленого «fuckin' squealer» «трахнутий зрадник», в цьому синонімічному ряді зустрічаємо і цікаві авторські неологізми, і алюзії, що нагадують про історію Америки: «Miniature Benedict Arnold», «Бенедикт Арнольд в мініатюрі». Якщо звернутися до історії США стає зрозумілим, Бенедикт Арнольд є ніби синонімом зрадника [32, с.32]. Для більшої наочності слід привести весь список синонімів з зазначеного розділу:

Stupid little boy, hysterical li'l asshole, short fuck, under aged dope, stupid rat, rude cry baby, the most annoying and misbehaving child, little dick, short jerk-off, little empty headed pig, fuckin squealer, crying dope, annoying big mouthed sucker, small looser, little slime, stupid little boy – lazy, funny, so ridiculous, small peace of shit, little stupid dumb ass [73, p.6-14].

Дурненький маленький хлопчик, істерична мала дуна, недорослий вилупок, малолітня срака, тупий стукач, грубіян і плаксій, найдоставучіша і найбеешкетніша дитина, малий хрін, низенький кретин, мале пустоголове порося, трахнутий стукач, недорозвинений плаксій, набридливий чорноротий сосунок, карликовий невдаха, малий слимак, дурне мале дитя – ліниве, дурне і комічне, малий кусок лайна, дурний безмозкий недоумок. (переклад автора)

Наведені синоніми, серед яких зустрічається постійно повторювані слова «малий» та «дурний», вживаються автором у першому розділі, де головний герой згадує останній раз, коли його викрала в прийомних батьків шалена мати. Тобто всі ці синоніми головний герой, від якого ведеться мова, вживає, щоб описати самого себе у дитинстві, така їдка самоіронія ще більше посилює комічний ефект, створений безглуздим синонімічним рядом.

Далі у романі зустрічаємо комічні синонімічні ряди до понять «сексуальний збочинець», «пристаркувата людина», «мати статеві відносини». Серед безлічі синонімів багато евфемізмів, брутальних емоційно забарвлених виразів, та кожен з синонімів має комічне забарвлення, і навіть якщо сам по собі приклад не є смішним, він поміщений автором у таке мовне оточення, що здається вжитим недоречно, але при аналізі прози Палагнюка стає очевидним, що кожне

недоречно використане слово використовується так навмисно, щоб створити відповідний ефект.

2.6 Особливості мови персонажів

Особливу роль у створенні ефекту комічного в романі Чака Палагнюка «Задуха» відводиться мові автора та мові персонажів. Саме специфічна авторська манера передачі реплік у діалогах та самих думок героїв буде розглянута у цьому розділі.

Для передачі думок героїв та авторської мови письменник використовує багато різноманітних засобів, але всі вони служать для створення комізму. В романі ми зустрічаємо постійне використання таких прийомів як **риторичні запитання** та **невласне пряма мова**. Це надає розповіді від першої особи віртуальності, ніби прямого звернення до читача. Складається враження, що роман спрямований безпосередньо до кожного окремого читача, і тому й сприйняття ідей і думок письменника набуває ніби певної інтимності, щирості, простоти, і в той же час самі ці думки є доволі провокаційними, іноді образливими та непристойними. Завдяки такому протиставленню виникає комічний ефект. Саме тому роман починається зі звернення безпосередньо до читача, в якому герой намагається переконати нас «не читати цю погану книгу а зробити щось корисніше».

Мову персонажів письменник насичує іронічною тональністю, долею зневаги, сарказму, стьобу, які допомагають зробити діалоги кмітливими та кумедними:

And Page Marshall says:

- **Before you was born, your mother lived in Italy, didn't she?**
- **So this is her great mystery?- I say.**

And Page says:

- What?

- That I'm *Italian*?

- No, - says Page putting her fingers in my mouth, - But your mother, she's catholic, right?

- Quit fooling around, - I say with my mouth open wide, - I can bare being just an Italian, or just catholic, but both...an Italian *and* the catholic, I just cant stand it [73, p. 250].

І Пейдж Маршал каже:

«Ще до вашого народження ваша мати жила в Італії, так?

Це і є її страшина таємниця? – Кажу.

І Пейдж каже:

Що?

Я – Італієць?

Ні – Каже Пейдж пхаючи свою пальці до мене у рота. - Але вона ж була католичкою?

Ти так не жартуй, вистачає мені того, що я італієць, але ще й католик, ні, я такого не витримаю...» (переклад автора).

Палагнюк навмисно робить вимову своїх героїв примітивною, спрощуючи роздуми до банальних ремарок, використовує жаргонізми, слова-паразити. В цьому випадку слід пригадати яскраві приклади з класичної літератури, такі як «Похвала глухості» Еразма Роттердамського. В цьому творі письменник майстерно використовує навмисну примітивізацію, спрощення глибоких філософських роздумів, видаючи їх за нісенітницю [40, с 180].

Автор навмисно понижує рівень словесної культури героїв, створюючи протиставлення, внутрішньої інтелектуальності та зовнішньої простоти, тому герої постають перед нами ніби то

обмеженими та необізнаними, але в той же час їх поведінка та внутрішні монологи видають неабиякий інтелект. Таке протиставлення спостерігається майже протягом усього роману у діалогах головного героя Віктора Манчіні та його приятеля Денні.

«And Danny says:

If you are planning to have children, you don't need any special authorization. But if you're building a house, you need one!?»

And I say:

«But if your house would be ugly and dangerous to other people?»

And Danny says:

«But if you raise an ugly and annoying child, dangerous to other people?»

I show him my fist and say:

«I hope its not *me* you're talking about?» [73, p.267].

І Денні каже: «Чому коли ти плануєш завести дитину, тобі не треба якогось спеціального дозволу, а якщо зводиш будинок в тебе всі питають папірець з дозволом?»

Я кажу:

“А якщо ти збудуєш потворну і небезпечну хату?”

А Денні:

“А якщо твоє дитя буде потворним і небезпечним?”

Машу перед його пикою кулаком та кажу:

“Ти це не про мене балакаєш?” (переклад автора)

На цьому прикладі ми бачимо яскравий приклад протиставлення соціально важливої теми розмови та її зовнішньої простоти та примітивізму, ми бачимо повтори, простоту фраз, та яскраву останню репліку, яка завершує діалог, нагадуючи ніби закінчення анекдоту. Ось ще один приклад:

«Hey, friend, there's some stone in the fridge?»

Danny taking clean and shiny stones from the dishwasher, and wiping them dry with my kitchen towel. He says:

«You said it was my shelve. – He says. - And its not *some stone*, its **granite.**»

«But why did you put it in MY refrigerator?» - I say.

«Cause the oven was full» [73, p. 124].

«Чув, друже, що це за дурне каміння в моєму холодильнику?»

Денні виймає чисте та блискуче каміння з посудомийки та протирає його моїм чистеньким кухонним рушником.

«Ти сам казав, що це моя полиця. – Пояснює. – І це не дурне каміння, а граніт».

«Але навіщо ти запхав його в мій холодильник?»

«В духовці вже місця нема» (переклад автора).

У цьому випадку комізм ситуації впливає з самих обставин: безглузде хобі одного з героїв змушує його наповнювати все у будинку камінням, і при цьому сам герой не бачить нічого дивного у тому що каміння лежить у холодильнику чи духовці, через це і розмова у якій виникає питання каміння, стає кумедним гумористичним діалогом. В цьому випадку очевидне протиставлення безглуздості ситуації і серйозності відношення до неї героїв, ось ще один приклад:

«A stone is a stone... - says Danny thoughtfully, - But if the stone is square, its just like gods blessing...» [73, p. 127].

“Каміння є каміння – каже Денні замислено – Але якщо воно квадратне, це як божє благословення...” (переклад автора)

Так навпаки банальні роздуми представлені як глибока філософська думка, що також викликає посмішку. Цікавим засобом вираження відношення самого автора до своїх персонажів є навмисна імітація їх

суцільної обмеженості, виникає уявлення, що автор відноситься до своїх героїв, як до дітей, і це також є елементом гумору. В багатьох діалогах відповіді героїв на елементарні запитання здаються абсолютно неадекватними, навіть здаються дурниціями, але при більш уважному розгляді стає зрозуміло, що це лише реакція людей на безглуздість всього що їх оточує. Інфантильність персонажів з одного боку є засобом гумору, а з іншого боку має на меті піднести їх над сірою масою “нормальних людей” що їх оточують.

«If you had a girlfriend you liked and she wanted to get pregnant, what would you do?»

«I don't know, a baby, its not like having a pet dog or something, I mean babies, they live *long*, you know...»

«And what if she's not going to keep it?»

«I don't get it, what do you mean «not going to keep it», she wants to sell it or what?» [73, p.122]

«Якби в тебе була подружка, яка б тобі подобалась, та вона захотіла б від тебе дитину, що б ти зробив?»

«Не знаю, ну, дитина, це ж не песика завести, я кажу, діти, вони, це, довго живуть...»

«А якби вона не захотіла залишити дитину?»

«Я щось не в'їхав, що це за дурня «не хоче залишити»? Вона що її продавати збирається?» (переклад автора)

У цьому прикладі Віктор і Денні обговорюють тему генної медицини і лікування за допомогою клітин спинного мозку ненароджених дітей, але завдяки навмисній примітивізації мови героїв, цей діалог здається повною нісенітницею. Особливо комічно звучить відношення Денні до батьківства, як до заведення домашнього улюбленця, що демонструє його безвідповідальність, що явно

протиставляється його захопленню мистецтвом. Герої Палагнюка нагадують великих дітей, для яких життя це гра, але граються вони дуже небезпечно, навіть не усвідомлюючи, або навмисно ігноруючи небезпеки і загрози. Дитячість та інфантильність персонажів допомагає автору не напружувати читачів важкими роздумами, і в той же час доносити до них суспільно важливі питання, і в той же час досягати комічного ефекту, завдяки насправді кмітливим діалогам.

They didn't have pens, but feathers instead. I mean real feathers, from the birds [73, p.45].

Вони писали не ручками, а пір'ям, я кажу про справжнє пір'я з пташиної дуни. (переклад автора)

В цьому випадку ми бачимо, як герой бурхливо реагує на те, що при співбесіді на роботу у музеї комісія заповнює анкети ручками а справжнім пір'ям, що здається йому не просто комічний але абсурдним, гротескним спектаклем. Яскрава реакція героїв на звичайні, побутові речі також допомагає письменнику шляхом гумору виділити персонажів з сірої маси обивателів.

Комізм мови персонажів твору виявляється у вживанні великої кількості сталих конструкцій, іронічних звертань, штампів з поп культури, все це надає мові героїв роману особливої яскравості, колориту та іронії. Особливий ефект досягається завдяки тому, що в діалогох головних персонажів Віктора та Денні, інколи спостерігається суцільна розбіжність тем, бо кожен з героїв розмовляє про своє, водночас не звертаючи уваги на мову співбесідника, тобто ми бачимо два паралельних, не пов'язаних між собою монологи, розбиті на окремі репліки і подані у формі діалогу.

Якщо розглянути мову персонажів роману *Задуха*, ми також спостерігаємо постійне використання іронічних реплік, які в більшості випадків набувають крайньої форми іронії – сарказму.

Слід також виділити один з найбільш дієвих засобів створення гумору у романі *«Задуха»*, такий як **гра слів**. В багатьох випадках в діалогах між персонажами виникають непорозуміння, і автор не тільки не намагається їх виправити, а й використовує для створення комізму:

«Maybe instead of kicking me out, you will just get me stoned. I mean, it would be a nice goodbye present, few stones...»

All our junky-colonists went pale, when Danny said «stoned». They glanced at the lord governor, and then stared at their own dirty shoes [73, p.290].

«Можє замість того, щоб мене виганяти, ви мене камінням закидаєте, я про що кажу, ну, каміння, це був би шикарний подарунок, на прощання, як кажуть, лише декілька камінчиків...»

Коли Денні сказав «закидати камінням», усі наші обдодбані колоністи зиркнули на грізного Лорда Губернатора і вперли свої почервонілі оченята у свої брудні черевички. (переклад автора)

Гра слів побудована на багатозначності слова «stoned», яке має основне значення «забити камінням», але існує і стилістично обмежене жаргонне значення «бути у стані наркотичного сп'яніння»

Мова персонажів роману *«Задуха»* відіграє особливу роль у створенні комічного ефекту, бо гумор роману в більшості випадків витікає з кмітливих, безглузвих та абсурдних діалогів, афористичних авторських ремарок, насичених цинізмом. Вибір форми побудови діалогів та мови автора, різноманітність вживаних стилістичних фігур роблять мову романів Палагнюка цікавим об'єктом для вивчення та обговорення.

2.7 Чорний гумор

Аналіз такого прийому як **чорний гумор** заслуговує на особливу увагу, бо цей засіб створення комічного є одним з провідних в художній системі роману «Задуха», та інших творів Чака Палагнюка, і цілком виправдано вважається одним з його найбільших досягнень як митця сатирика. Чорний гумор в Палагнюка є явищем поширеним, в тексті роману «Задуха» ми зустрічаємо також велику кількість жартів на межі фолу, настільки огидних та провокаційних, що їх приклади дослідник вирішив не наводити з етичних міркувань. Вживання таких жартів є виправданим з точки зору контркультурної літератури, представники якої дозволяють собі не тільки використання ненормативної лексики а й опис доволі провокаційних та шокуючи сцен. Як контркультурний письменник Чак Палагнюк користується цією свободою як ніхто, саме тому його романи перенасичені дуже відвертими сценами, і це не дивно, бо роман присвячений темі життя сексуально збочених людей, і відповідно до цього деяких подробиць уникнути неможливо. Таким чином і контroversійний чорний гумор в автора помічений майже на кожній сторінці. Проблемним питання залишається правомірність вживання письменником такого роду гумору, але це питання не літературного, а морально етичного аналізу твору.

Чорний гумор в романі «Задуха» на випадкове явище, він цілком виправданий, бо головний персонаж твору є студентом медиком. Професійний, медичний гумор завжди мав дуже яскраві риси чорного гумору, але у Палагнюка він стає більш жорстоким та цинічним і інколи межує з відвертим знущанням. Для автора в цьому випадку питання моралі є більш ніж умовними, тому й чорний гумор у Палагнюка є дуже ризикованим та жорстким. Але не зважаючи на те, що автор дуже ризикує, жартуючи на теми смертельно хворих, невиліковних

захворювань, хірургії та історії медицини, це не засіб шокувати читача, а лише один інструмент створення повноцінної художньої системи. Уявлення героя роману Палагнюка повністю підпорядковане тим знанням, що він здобув при навчанні у медичному коледжі, тому все, що він бачить, сприймається ним через призму медичної освіти. Це пов'язано перш за все з тим, що розповідь у романі ведеться від першої особи, саме тому сприйняття дійсності головним персонажем ототожнюється з авторським, хоча думка автора, читача і героя може не співпадати, але манера оповіді Палагнюка ототожнює автора з головним героєм та з читачем. Розглянемо конкретні випадки використання чорного гумору у романі *Задуха*:

1) It smells clean – then I say clean, I mean those chemical washing liquids with aromatic components. This is what I already know: they use lemon smell to hide shit, roses cover piss, woodland scents conceal vomit. Just one visit to St Anthony’s retirement castle and you will never want to smell roses again [73, p.60].

Смерділо чистотою, коли я кажу про чистоту, я маю на увазі всі ці дико хімічні миючі засоби з ароматичними компонентами. Ось що я вже знаю: лимонний запах приховує аромат лайна, рози маскують сечу, лісні запахи добре перебивають блювотиння. Зазирніть хоча б разок до лікарні святого Антонія, і ви вже ніколи не будете з захопленням всувати носа у трояндовий куц. (переклад автора)

2) It is called granny-utilization, I’m not kidding. Expansive commercial hospitals like St Anthony’s Retirement Castle, have to take a number of utilized grannies, homeless chicks fucked-up on ecstasy, marazmatic suicidal boms complimentary. But down here they don’t call them boms, and they dont call these street chicks «whores» ore «hookers». I think Eve was dropped from the car on the full speed, and

her relatives, I think they didn't drop a single tear, just like kicking out a pet dog, that kept shitting on the carpet [73, p.62].

Це називається утилізація бабусь, і я не жартую. Дорогі комерційні шпиталі, як лікарня Святого Антонія, повинні приймати безкоштовно декілька таких утилізованих бабусь, бездомних дівок тріснутих на екстазі, маразматичних бомжих, схильних до самогубства. Але тут ніхто не називає їх бомжихами, і ніхто не каже на вуличних дівок «шльондра» або «повія». Я так і бачу, як Єву викидають з машини ледь не на повній швидкості її власні родичі, на їх обличчях жодної сльозинки, ніби вони здихалися улюбленого домашнього песика, що весь час гидив на ковдру. (переклад автора)

3) Its called physical diagnostics. Second year of the medical collage. After attending that wonderful class there is no way back.

Every tiny little wind whispers «carcinoma»

Birdies on the merry tries sing «hystoplasmosys» [73, p.112].

Це називається фізична діагностика. Другий рік медичного коледжу. Після того як ви прослухали цей чудовий курс вже немає шляху назад.

Кожен тихесенький вітерець шепотить «карцинома»

Пташечки на веселих деревицях співають «гістоплазмоз». (переклад автора)

1) В першому прикладі ми бачимо опис приміщення лікарні для душевно хворих, автор навмисно виділяє найогидніші сторони цього закладу, з одного боку підкреслюючи цинізм медичної системи, яка приховує всі непроглядні подробиці за зовнішнім порядком, а з іншого боку автор підкреслює незворотність старості, і як результату того, що більшість людей похилого віку опиняються в лікарнях для душевно хворих. Для Палагнюка єдиний засіб не впадати у відчай думаючи про

незворотне, це жартувати про найстрашніше, і в цьому випадку жарти, навіть найогидніші, як той що ми бачимо у прикладі, є цілком виправдані.

2) Другий приклад також пов'язаний з лікарнею для пристаркуватих людей, автор описує відношення багатьох сімей до своїх старих батьків, яких вони просто викидають біля лікарень щоб здихатися відповідальності. Письменник використовує досить жорсткі порівняння та епітети, щоб підкреслити аморальність таких дій, але в той же час він навмисно вживає вигадані терміни такі як «утилізація бабусь», і досягає максимально яскравого ефекту чорного гумору. В цьому епізоді ми спостерігаємо максимально різкий та жорстокий чорний гумор, далекий від моральних норм.

3) В третьому прикладі ми зустрічаємо яскравий зразок професійного гумору, коли герой Палагнюка дивиться на людей, що його оточують він бачить в них пацієнтів, бо це специфіка його освіти, але щоб таке сприйняття дійсності не сповнювало його песимізмом, герой жартує, хоча жарти ці здаються досить похмурими. Особливого ефекту автору досягає завдяки використанню такого прийому як **ономатопея**, або звуконаслідування. Тобто імітації мовними засобами позамовних звуковий явищ, в цьому випадку прийом вживається для досягнення акустичного ефекту при зображенні певних явищ, які з цими звуками не мають прямого зв'язку і лише віддалено нагадують їх [5, с.521]. В англійській мові наведені назви захворювань насправді можуть нагадувати пташиний спів чи звук вітру, нажаль, при перекладі ефект втрачається, але це не зменшує комізм такого звуконаслідування.

Автор дуже жорстоко жартує описуючи пристаркуватих людей у психічній лікарні, наводячи шокуючи, але реальні випадки з медичної

практики, але робить це з таким цинізмом, що єдиною реакцією на подібні описи є сміх, хоча і доволі хворобливий.

You can place one of the patients at the mirror, and they will sit and watch, thinking it's a special TV show, about old sick people, oh yes, they will – for hours [73, p.63].

Посадовить одного з таких пацієнтів біля дзеркала, і вони будуть сидіти та дивитись, ніби це якась телепередача про старих хворих людей, так, вони не зрушать з місця, сидітимуть багато годин. (переклад автора)

Усі наведені приклади є яскравими зразками чорного гумору. В своїх романах Чак Палагнюк постійно звертається до цього досить спірного прийому. Не намагаючись романтизувати чи прикрашати дійсність, письменник демонструє найогидніші приклади людської поведінки, не шкодуючи жорстоких, брутальних, зневажливих епітетів та порівнянь. Але, як не дивно, така концентрація жаху, негативу, відчаю та знуцання створює фактично протилежний ефект, не лякає, а смішить, не обурює, а викликає схвалення позиції головного героя. Переконливість письменника у описі жорстокої дійсності досягається завдяки абсурду та гротеску, використанню слів з негативним емоційним забарвленням, вигадуванню ярликів та умовних назв для тих чи інших понять. Чорний гумор виступає одночасно як окремий стилістичний прийом, і як елемент атмосфери роману, його домінуюча тональність.

Отже комічне в романі Чака Палагнюка «Задуха» досягається за допомогою багатьох засобів, кожен з яких відіграє свою роль. Різноманітність цих засобів дозволяє стверджувати, що комічне у Чака Палагнюка стає чимось більшим ніж шляхом повернути увагу читача, а переходить на інший рівень, стаючи основним засобом створення

абсурдної сатиричної атмосфери, що є характерною для сучасних письменників постмодерністів і представників контркультури.

2.8 Проблеми інтерпретації комічного при перекладі

При перекладі романів Чака Палагнюка виникає певне ускладнення, бо передача відповідної іронічної тональності, гумористичної інтонації, яскраво відчутної в англійській мові, не завжди повноцінно передається при адаптації тексту українською мовою. Проблеми можуть виникнути через те, що в деяких випадках зробити адекватний переклад не видається можливим, а будь-які спроби адаптувати мовні реалії сучасної американської англійської, на український чи російський мовний ґрунт лише спотворить роман, відверне потенційного читача.

Аналіз проблем, з якими зустрічались українськомовні та російськомовні перекладачі Чака Палагнюка є доречним і важливим для подальших спроб створення україномовного перекладу. Слід мати на увазі, що переклад роману «Задуха», це перш за все інтерпретація великої кількості жартів, гумористичних описів, авторських стилістичних прийомів, основною метою використання яких є саме сміх, тому переклад роману, це насамперед переклад комічного, і чи буде збережений весь авторський комізм, залежить перш за все від майстерності перекладача. У своїй роботі дослідник намагався відтворити деякі фрагменти перекладу, і при цьому стикнувся з багатьма проблемами:

1. Насиченість термінологією. Як вже було зазначено, особливістю стиля письменника є постійне вживання різноманітних термінів, у випадку з романом «Задуха», це медична термінологія. Важкість полягає не тільки у підборі адекватних, зрозумілих синонімів та відповідних

аналогів до вжитих автором слів, а й в тому, що більшість з них будуть незрозумілі читачу, та потребуватимуть подальшого роз'яснення.

To make myself calm, I think of cancer tumor. Of impetigo, caused by bacterial infection of skin. Of eye ulcer [73, p.71].

Щоб трошки заспокоїтися я думаю про ракові пухлини. Про імпетиго викликане бактеріальним зараженням шкіри. Про виразку ока.
(переклад автора)

В наведеному прикладі зустрічаємо певну кількість медичних термінів, деякі з них не лише перекладаються без ускладнень, а й зрозумілі непрофесійному читачеві, але такий термі як «імпетиго» навряд чи буде сприйнятий читачем. Навіть пояснення, що імпетиго це «піодермія з пустулами, на місці яких виникають затвердіння» [32, с.70], не вносить ясності у це питання. Проблему можна вирішити простим поясненням медичного терміну, при цьому не обов'язково вдаватися в більш докладні роз'яснення, бо завдяки великій кількості незрозумілих медичних термінів формується досить своєрідний комічний ефект. Деякі фрагменти роману, що фактично складаються з наукових термінів неможливо перекласти не пояснюючи термінологію. В цьому випадку найлегше використовувати зноски. В деяких випадках для збереження відповідного ефекту можна залишити ці терміни без пояснення. Насиченість термінологією наближує прозу Палагнюка до публіцистичної або технічної літератури, з усіма відповідними вимогами при перекладі: точність, відповідність науковим реаліям, обов'язкова правильність.

2. Іронічна тональність роману. Правильна передача іронічного забарвлення роману Чака Палагнюка також може викликати ускладнення. Мова роману вимагає правильного сприйняття, потрібної інтонації, яка досягається в оригінальному тексті за допомогою

відповідного підбору лексики, що при перекладі не завжди видається зберегти. Щоб переконатися в складності передачі іронічної тональності роману Палагнюка можна розглянути будь який приклад з роману:

«Hostess Langdon is a one dirty bitch, - I say to Danny, - Holy Reverend told me that she infected him with a genital herpes» [73, p.32].

«Хазяйка Ленгон – ще та сука, - кажу Денні, - Святий Отче сказав мені, що вона заразила його генеральним герпесом». (переклад автора)

У наведеному уривку автор комбінує удавану офіційність мови, імітацію поважного звертання до згадуваних осіб та вже знайому насиченість термінологією. Завдяки такому поєднанню інтонаційних та лінгвістичних засобів письменник утворює комічно абсурдну атмосферу, де комізм виникає через невідповідність поважних звернень «святий отче» та «хазяйка» з описаним фактом зараження венеричною хворобою. Передати такий ефект досить важко, бо названі звертання несуть на собі своєрідний для американської історії рівень соціального статусу, для якого характерна висока повага, при перекладі відповідне емоційне забарвлення передається лише в повній мірі.

Слід зазначити, що українська мова більш прилаштована для передачі іронічної тональності, характерної для творчості автора, ніж наприклад російська. Багато слів в українській мові, особливо слів з негативною емоційною окрасою, вже несуть на собі іронічне відношення до описаного предмета. Цей факт був добре доведений при україномовному перекладі екранізації роману «Бійцівський Клуб», зважаючи на те, що екранізація у великій мірі віддзеркалює специфіку авторської іронічної мови, з цього можна зробити певні висновки.

3. Адаптація авторських каламбурів. В роботах Чака Палагнюка дуже часто зустрічаються випадки непідвладних перекладу каламбурів, словесних зворотів, гри слів, всі ці авторські словесні експерименти

дуже важкі для інтерпретації. Як демонстрацію такого парадоксу слід пригадати приклад з багатозначністю слова «Stoned». Знайти в українській мові відповідні аналоги, що б несли не тільки смислове, а й гумористичне, іронічне навантаження не виявляється можливим.

Цікавий приклад, що слід згадати при аналізі названого ускладнення, спричинив досить грубу помилку в перекладі роману «Задуха» російською мовою, що був виконаний Т. Ю. Покідаєвою. При перекладі репліки «**Its like sexual equivalent of Simon Sez**» [44, р.197], *Це як сексуальний еквівалент гри «Саймон сказав»* перекладач помилково розтлумачує слова «Simon Sez», як алюзію на кінофільм 1999 року: «Это вроде как сексуальный эквивалент Саймона Сеза» [32, с.195]. Хоча насправді автор згадує відому дитячу гру, учасники якої повинні виконувати завдання ведучого, якщо той каже слова «Саймон сказав», помилка хоча і здається незначною, насправді є досить прикрою, бо таким чином перекладач підміняє звернення до значних культових артефактів сучасного американського суспільства, на банальне згадування кінематографічного ширвжитку. В згадуваному перекладі російською мовою дослідник також зустрів велику кількість подібних непорозумінь, що явно шкодять адекватному сприйняттю роману. Кожен окремий перекладач має вирішувати ці проблеми як йому здається правильним. В перекладах російською мовою більшість словесних каламбурів в романах Чака Палагнюка пояснюються за допомогою зносок.

4. Варіативність назв. При перекладі назв романів «Survivor», «Invisible monsters», «Choke», можуть також виникнути проблеми, бо в цих випадках ми маємо декілька варіантів перекладу, кожен з яких можна вважати правильним, але не кожний повноцінно передає сутність назви. Наприклад переклад назви роману «Invisible monsters» російською

мовою як «Невидимки» [31, с.3], не в повній мірі передає зміст назви, більш правильним було б зберегти первинний варіант «Невидимі Чудовиська», бо в самому романі увага наголошується не тільки на «невидимості» головної героїні через її каліцтво, а й на жорстокості людей, що перетворює їх на чудовиськ, не тільки фізичних, а й моральних. Назва «Невидимки» не тільки не враховує всі сюжетні та ідейні особливості роману, а й викликає непотрібні асоціації.

Отже при роботі над перекладом роману «Задуха», та інших творів Чака Палагнюка перекладачі можуть зіткнутися з великою кількістю проблем, на даний момент є тільки один переклад цього роману українською мовою, який може служити гарним прикладом, особливо зважаючи на їх дуже високу якість. При інтерпретації оригінального тексту головним завданням перекладача залишається відповідна передача іронічної тональності мови роману та розкриття незрозумілих для читачів термінологічних та авторських лінгвістичних парадоксів, за допомогою яких досягається комічний ефект.

ВИСНОВКИ

У проведеній роботі був проаналізований творчий метод відомого американського письменника сатирика Чака Палагнюка, були окреслені основні особливості його стилю, мови, сюжетної побудови його романів. Це дослідження довело, що Чак Палагнюк є одним з найбільш майстерних письменників сучасної американської контркультурної прози, і вивчення його творчості є важливим, для розуміння літературного процесу Америки кінця ХХ початку ХХІ сторіччя.

В роботі був проаналізований один з найбільш яскравих прикладів творчості письменника, а саме, роман «Задуха». Завдяки аналізу наведеного твору, можна зробити висновки щодо характерних особливостей сучасної західної сатиричної літератури, бо творчість Чака Палагнюка є уособленням всіх течій напрямків і художніх особливостей, якими характеризується сучасна південно американська контркультура.

Зроблений докладний аналіз засобів створення комічного, що були застосовані Чаком Палагнюком для створення комедійного ефекту у його романі «Задуха», допоміг скласти уявлення про особливості комізму цього письменника. Проведене дослідження довело, що в своїх творах Чак Палагнюк досягає створення комічного та реалізації іронії завдяки майстерній комбінації ситуаційного рівня сюжету (комізм досягається завдяки ситуаціям у які потрапляють герої) з лінгвістичними прийомами на різних рівнях тексту: лексичному, фразеологічному, текстуальному та інтертекстуальному.

Реалізоване дослідження показало, що провідними методами створення комічного в романі Чака Палагнюка «Задуха» є антитеза і парадокс, алюзія і пародія, кліше, лексичні повтори, синонімічні ряди, особливості мови персонажів та чорний гумор. Вдала комбінація

наведених засобів дозволяє письменнику створити унікальну атмосферу гротескного, сюрреалістичного світу, в якому і розгортаються дії його роману. Кожен з засобів використовується письменником доречно і виважено, завдяки чому роман залишається саме яскравим сатиричним твором і не переходить межу, яка розділяє контркультурну прозу і банальну порнографію.

Проведене дослідження дозволяє з упевненістю сказати, що комізм романів Чака Палагнюка є окремим літературним явищем, що не має аналогів і є абсолютно унікальним на даний момент. Культовий статус автора дозволяє сказати, що незабаром деякі унікальні авторські прийоми будуть використані і менш досвідченими письменниками.

Дослідивши художню майстерність Чака Палагнюка як сатирика, можна зробити висновок, що його творчість ще буде докладно досліджена, але завданням цієї роботи було вивчення саме прийомів комічного. Художні, стилістичні, ідейні та світоглядні особливості творчості письменника були розглянуті лише з метою більш глибоко проникнути в світ його романів, щоб зрозуміти причину звертання автора до сатиричного письма. Але навіть поверховий аналіз робіт письменника вже доводить, що Чак Палагнюк є одним з найбільш помітних письменників поточного історичного періоду, і його внесок у сучасну західну літературу ще буде оцінений. В даний момент важливим є створення україномовного перекладу романів письменника, що б дозволив й українським читачам оцінити талант і майстерність письменника. Ось чому одним з завдань проведеного дослідження було полегшити роботи майбутнім перекладачам в правильній інтерпретації особливостей комізму романів письменника, і це завдання під час дослідження було виконано.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Англо-український, українсько-англійський словник за ред. Жлуктенка Ю.О. – К.: ВЦ Академія, 1997. 696 с.
2. Азнаурова Э.С. Стилистический аспект номинации словом как единицей речи// Языковая номинация (виды наименований). – М.: Просвещение, 1977. С. 86-129.
3. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. – Л.: Просвещение, 1973. 304 с.
4. Ахманова О.С., Гюббенет И.В. «Вертикальный контекст» как филологическая проблема. – Вопросы языкознания, – 1977, – № 6. С. 44-60.
5. Барченков А.А. Клише и штампы в языке английской газеты: Автореф. дис. – М., 1981. 21 с.
6. Бобылева Л.К. Очерки по языку английского романа XX века (Лингво-стилистический анализ). – Владивосток: изд-во Дальневосточного ун-та, 1984. С. 63-71.
7. Болдырева Л.М. Стилистические потенции фразеологических единиц в области юмора, иронии и сатиры// Вопросы лексикологии германских языков. – М., 1979. – Вып. 139. С. 48-62.
8. Борев Ю.Б. О комическом. – М.: Искусство, 1957. 232 с.
9. Бронский И.Ю. Об использовании фразеологических единиц английского языка для создания комического эффекта// Вопросы филологии и истории преподавания иностранных языков. – Ставрополь, 1976. С. 39-56.
10. Болдина Л. И. Ирония как вид комического : автореф. дис. на соиск. науч. ступени канд. филол. наук : спец. 10.02.02 “Русский язык” / Л. Болдина. – М., 1982. 23 с.

11. Біла Л. В. Структурно-семантичні та функціональні особливості антропонімів у сатиричній прозі М. П. Булгакова : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 “Російська мова” / Л. В. Біла. – К., 1997. 20 с.
12. Бутенко И. А. Юмор как предмет социологии // Социологические исследования. – М., 1994. – № 11. С. 135–140.
13. Бороденко М. В. Два лица Януса-смеха / М. В. Бороденко. – Ростов н / Д : АО “Цветная печать”, 1995. 86 с.
14. Вербицкая В. М. Литературная пародия как объект филологического (на материале английского языка) / В. М. Вербицкая. – Тбилиси : Изд-во Тбилисского ун-та, 1987. 166 с
15. Голубков С. А. Мир сатирического произведения / С. А. Голубков. – Самара : Самаркандский ГПИ, 1991. 106 с.
16. Горбатько В.К. «Задуха» – Харків: «Фоліо». – 2011. 318 с.
17. Долгушева О. В. Типологія комічного в художній прозі І. С. Нечуя Левицького і Марка Твена / О. В. Долгушева : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.01.05 “Порівняльне літературознавство” / О. В. Долгушева. – Київ, 2002. 19 с.
18. Дмитриев А. В. Смех : социологический анализ / А. В. Дмитриев, А. А. Сычев. – М. : Альфа, 2005. 594 с.
19. Денисова Т. З передісторії американського постмодернізму // Зарубіжна література. – 2004. – № 16. С. 2 - 7.
20. Дземидок Б. О комическом / Б. Дземидок; [перевод с польского] – М. : Прогресс, 1974. 224 с.
21. Денисова Т. Література і мораль. з кн.: Денисова Т. “Про романтичне у реалізмі. – К.: “Наукова думка”. 1973. С. 70-89.
22. Ефимов О. шуточном всерьез [Пародия как литературный жанр]// Вопр. Литературы. – 2003. – №11. С. 75-79.

23. Иванова Л. П. Лингвокультурологические аспекты комического (к постановке проблемы) / Л. П. Иванова // Логический анализ языка: языковые механизмы комизма [отв. ред. Н. Д. Арутюнова]. – М. : Индрик, 2007. С. 651– 658.
24. Ивин А.А. Искусство правильно мыслить. – М.: Просвещение, 1990.
25. Кант И. Критика способности суждения / И. Кант; [М. И. Левина]. – М. : Искусство, 1994. 367 с.
26. Карасев Л. В. Философия смеха /Л. В. Карасев. – М. : Знание, 1996. 224 с.
27. Києнко І.О. Сучасний англійський комічний роман. – К.: “Наукова думка”. 1993. 123 с.
28. Киселева Р.А. Стилистические функции авторских неологизмов в современной английской комической и сатирической прозе// Учен. зап. Ленингр. пед. ин-та иностр. яз.: Вопросы теории англ. и рус. языков. – Вологда, 1970. – Т. 471. С. 43-53.
29. Літературознавчий словник-довідник. За ред. Грем'як Ю. І. Та ін. – К.: Академія.1997. 752 с.
30. Левицька О. Концепція бітників [бітницька література Америки]// Слово і час. – 1998. – №9-10. С. 78-79.
31. Литературный энциклопедический словарь (Под общей ред. В.М. Кожевникова, П.А. Николаева.). – М.: Советская энциклопедия. 1987. 752 с.
32. Лосев А. Ф. История эстетических категорий / А. Ф. Лосев, В. П. Шестаков. – М. : Мысль, 1965. 376 с.
33. Махновець Л. Є. Сатира і гумор української прози XVI – XVIII ст. / Л. Є. Махновець. – К. : Наукова думка, 1964. 479 с.

34. Майдаченко П. І. Комічне в сучасній українській прозі : [літературнокритичний нарис] / П. І. Майданченко. – К. : Дніпро, 1991. 190 с.
35. Моклиця Основи літературознавства: посібник для студентів філологічних факультетів. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. 192 с.
36. Морозова Т.Л. Образ молодого американця в літ-рі США (Бітники, Селінджер, Берроуз, Апдайк). – М.: Высш. школа., 1969. 96 с.
37. Михлина М.П. О некоторых языковых приемах создания комического эффекта// Учен. зап. пед. ин-та. – Душанбе, – 1962. – Т.31. – Вып. 14. С. 3-14.
38. Морозов А.А. Пародия как литературный жанр//Русская литература, – 1960, – №1. С.48-78.
39. Московский А. П. О природе комического / А. П. Московский. – Иркутск : Вост. – Сиб. кн. изд., 1968. 96 с.
40. Николаев Д. П. Смех – оружие сатиры / Д. П. Николаев. – М. : Искусство, 1962. 223 с.
41. Пентилюк М.І. Культура мови і стилістика. – К.: Вежа, 1994. 238 с.
42. Паланик Ч. “Бойцовский клуб”. – М.: АСТ, 2001. 312с.
43. Паланик Ч. “Невидимки». – М.: АСТ, 2003. 299 с.
44. Паланик Ч. “Удушье”. – М.: АСТ, 2003. 318 с.
45. Паланик Ч. “Уцелевший”. – М.: АСТ, 2003. 300 с.
46. Походня С.И. Языковые виды и средства реализации иронии. – Киев: Наукова думка, 1989. 126 с.
47. Почепцов Г.Г. Конструктивный анализ структуры предложения. – Киев: Вища шк., 1971. 191 с.
48. Попович А. С. Мовностилістичні особливості української сатиричногумористичної прози (на матеріалі романів Є. Гуцала та

- О. Черногуза) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / А. С. Попович. – К., 2001. 197 с.
49. Пришва Б. Г. Комічні контрасти в гуморі Остапа Вишні / Б. Г. Пришва // Українська мова і література в школі. – 1970. – № 10. С. 18–21.
 50. Пивоев В. М. Ирония как феномен культуры : [монографія] / В. М. Пивоев. – Петрозаводск : Изд-во Перт. гос. ун-та, 2000. 106 с.
 51. Пропп В. Я. Фольклор и действительность : [сб. статей] / В. Я. Пропп. – М. : Наука, 1976. 327 с.
 52. Плющ П. П. Мовні засоби гумору в “Енеїді” І. Котляревського : [спецкурс]. – К. : Вид-во Київського ун-ту, 1959. 69 с.
 53. Режим доступу: Бітники – перші неформали в житті та літературі : URL: <http://litakcent.com/2008/01/29/jevhenija-kovalevska-bitnykypershineformalyv-zhytti-taliteraturi/> (дата звернення: 02.10.2020).
 54. Режим доступу Покоління X: URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
 55. Самойленко Т. М. Гротеск у прозі М.О. Булгакова : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.02 “Російська література” / Т. М. Самойленко. – Сімф., 2002. 20 с.
 56. Семків Р. А. Іронічна структура: типи іронії в художній літературі / Р. А. Семків. – К. : Академія, 2004. 135 с.
 57. Симакова Л.А. Орлова А.Т. Учимся быть учителями [О юморе о метафоре, о портрете лит. героя, о художественной детали в произведении, о сатире в произведении]// Всесвітня літ. – 1997. – №3. С. 25-27.
 58. Синицька Н. Характерні ознаки інтелектуальної прози // Слово і час. – 2003. – №11. С. 75-79.
 59. Скребнев Ю.М. Стилистические функции вводных элементов в современном англ. яз.: Автореф. дис. – Л., 1968. 32 с.

60. Соловьева Н.А. Вызов романтизму в постмодернистском британском романе// Весник московского университета. – серия 9. филология. – 2000. – №1. С.53-68.
61. Столович Л. Н. Философия. Эстетика. Смех [сб. философ.-лит. работ] / Л. Н. Столович. – СПб : Тарту, 1999. 384 с.
62. Санников В. З. Русская языковая шутка: От Пушкина до наших дней / В. З. Санников. – М. : Аграф, 2003. 556 с.
63. Тремасова Г.Г. Языковые средства выражения сатирического смысла (английская и американская художественная литература и публицистика XX в.): Автор. дис. – М. 1979. 26 с.
64. Хропко П.П. Гуля А.Б. Жанрова специфіка літературного твору// Зарубіжна література. – 1997. – №2. С. 38-44.
65. Щербина А. О. Жанри сатири та гумору : [нарис] /А. О. Щербина. – К. : Дніпро, 1997. 136 с.
66. Шонь О. Б. Мовностилістичні засоби реалізації гумору, іронії і сатири в американських коротких оповіданнях : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Шонь Олена Богданівна. – Львів, 2003. 225 с.
67. Эразм Роттердамский Похвала глупости. – М.: Государственное издательство художественной литературы, 1960. 167 с.
68. Palahniuck Chuck “Invisible monsters”. – London: Penguin Books Ltd, 1999. 289 p.
69. Palahniuck Chuck “Fight club”. – London: Penguin Books Ltd, 1999. 300 p.
70. Palahniuck Chuck “Lullaby”. – New York: Toymania, 2002. 280 p.
71. Palahniuck Chuck “Survivor”. – London: Penguin Books Ltd, 1999. 320 p.

72. Hornby Oxford Advanced Dictionary of Current English. Толковый словарь современного английского языка для продвинутого этапа: в 2-х т. - М.: Рус. яз., 1982. 509 с.
73. Palahniuk Chuck «Choke». — New York: Doubleday, — 2002. 304 p.
74. Root S.H. World of Knowledge. — London: Futura, 1983. 384 p.
75. The Wordsworth Dictionary of Quotations. — London: Wordsworth Editions Ltd, 1998. 760 p.
76. Режим доступа URL: https://studopedia.com.ua/1_73792_komichne-yak-superechnist.html